

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS KANNAKSEN, KORVEN JA POLARIN ALUEILLA ESISELVITYS 8.6.2020

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Aikaisemmat inventoinnit, selvitykset ja suojelukohteet	4
2. Asutuksen vaiheita	6
2.1 Pyhäjärven seudun keskiaikaiset kylät ja Vihdin kappeli	6
2.2 Nyhkälän kylä	6
2.3 Isojaon järjestelyt ja alueen kehitys 1800-luvulla	8
3. Korven ja kannaksen rakentaminen	11
3.1 Kannaksen 1900– 1930-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva	12
3.2 Korven 1800-luvun sekä 1900– 1930-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva	14
3.3 Itsenäisen kauppalan ensimmäinen asemakaava	15
3.4 Asemakaavan toteuttaminen Kannaksen ja Korven alueilla	16
3.5 Jälleenrakennuskausi 1940– 1950-luvuilla	17
3.5.1 Korvenkadun ruotsalaistalot, tyyppi 3b	18
3.5.2 Kannaksen jälleenrakennuskauden tyyppitalot ja kaupunkikuva	20
3.5.3 Korven jälleenrakennuskauden tyyppitalot ja kaupunkikuva	21
3.6 Muutokset Kannaksen ja Korven alueilla 1950-luvun jälkeen	28
3.7 Kauppa ja yritykset Kannaksen ja Korven alueilla	30
3.8 Puistot	29
4. Polarin alueen rakentaminen	33
4.1 Ensimmäinen rakennusvaihe 1945	33
4.2 Polarin alueen 1960-1970-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva	42
4.2.1 Puutalo Oy:n tyyppitalot	42
4.2.2 Muita 1960-luvun tyyppitalomalleja	43
4.3 Myöhempi täydennysrakentaminen	44
5. Rakennuskannan kehitys 1950-luvulta tähän päivään	46
Lähdeluettelo	47

Kannen kuva, ilmakehän kuva alueelta vuodelta 1948. Näkymä Huvilakadulta. Puutalo oy:n tyyppitalo Korven alueella.

Selvitysalueet Kannas ja Korpi sijoittuvat Karkkilan keskustan itäosaan Helsingintien molemmiin puolin. Keskustasta erillään oleva Polarin alue sijoittuu Porintien itäpuolelle. Opaskartta Karkkilan kaupungin paikkatietopalvelu (<http://paikkatieto.sweco.fi/maps/karkkila/kartta>)

Johdanto

Kannaksen, Korven ja Polarin alueiden historiaa ja rakentumista tarkasteleva esiselvitys on laadittu osana tulevia asemakaavamuutoksia palvelevaa kulttuuriympäristöselvitystä.

Karkkilan taaja-asutus on syntynyt ja kasvanut rinnan 1800-luvun alussa perustetun Högforsin tehtaan kanssa. Kaupungin rakennettu ydinalue muodostuu edelleen kahdesta eri osasta; varsinainen keskusta sodanjälkeisine omakotitaloineen, liike- ja kerrostaloineen sijoittuu entisen Nyhkälän kylän paikalle Porintien ja Karjaanjoen väliin. Jokilaaksoon sijoittuvan tehtaan toisella puolella taas sijaitsevat tehtaankylät. Tässä selvityksessä tarkasteltavat Nyhkälän puoleiset kolme osa-alueetta ovat rakentuneet pääosin 1900-uvun alkuvuosikymmeninä ja sotia seuranneella jälleenrakennuskaudella. Kaupunkikuvaa näillä alueilla leimaa edelleen vahvasti 1930-luvulla laadittu puutarhakaupungin piirteitä omaava asemakaava, sekä yhtenäistä kaupunkikuvaa muodostavat 1900-luvun alun pientalot sekä jälleenrakennuskauden tyyppitalot istutuksineen. Alkuperäistä pikkukaupungin tunnelmaa vahvistaa osaltaan paikoin sorapintaisina säilyneet kadut.

Kevään 2020 aikana laaditun esiselvityksen pääpaino on ollut olevan arkitiedon kokoamisessa ja jäsentämisessä. Seuraavassa työvaiheessa on selvitystä tarkoitus täydentää alueen nykytilannetta tarkastelevin maastointinventoinnein, rakennuskohtaisin inventoinnein, ominaispiirteitä tarkastelevin analyysein, arvotuksin sekä suojelusosituksin. Myöhempi selvitysvaihe tulee täydentämään alueen historian tietämystä, jonka pohjalta voi olla tarpeen tarkistaa ja täydentää myös tämän raportin sisältöä.

Lähtöaineistona on käytetty alueelle aiemmin tehtyjä inventointeja ja selvityksiä, lehtiartikkeleita, kotiseutuyhdistyksen kokoamaa aineistoa sekä aluetta koskevia historian teoksia. Tärkeän lähtöaineiston muodostaa lisäksi historialliset kartat, vanhat ilmakuvat ja valokuvat. Kevään 2020 poikkeustila on rajoittanut arkistoihin pääsyä ja mm. rakennusvalvonnan arkistotietoja on ollut saatavissa vain rajatusti. Esiselvitysvaiheessa on tehty yhden päivän maastotyö, jonka aikana alueita on tarkasteltu yleispiirteisesti ja valokuvattu. Kiinnostavaa lisätietoa ja aineistoa alueen historiasta on lisäksi antanut Kotiseutuyhdistyksen entinen puheenjohtaja Henna Mitrunen, sekä maastokierroksen yhteydessä satunnaisesti tavatut asukkaat.

Kuvapainotteinen raportti sisältää koosteen aluetta koskevista aiemmista suojelupäätöksistä, selvityksistä ja inventoinneista, tiivistelmän alueen historiasta ja rakentumisvaiheista sekä rakennuskannasta ja sen alkupe-raisistä ominaispiirteistä.

Selvitystyön 2. vaiheessa laaditaan rakennuskohtainen inventointi jonka pohjalta täydennetään uudemman rakennuskannan ja nykytilan kuvausta ja määritellään kulttuuriympäristön vaalittavat arvot.

Työn tilaajana on Karkkilan kaupunki ja yhteyshenkilönä on toiminut kaa-voituspäällikkö Mariitta Vuorenpää. Selvityksen laatimisesta on vastannut Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson.

1. Aikaisemmat inventoinnit, selvitykset ja suojelukohteet

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Maisema-aluetyöryhmän mietintö 1992).

Alueella ei ole inventointien mukaisia valtakunnallisesti merkittäviä kohteita.

Maakunnallisesti merkittävät kulttuurimaisemat ja rakennetun ympäristön kohteet

Alue sisältyy Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavassa (hyväksytty 2017) määriteltyyn maakunnallisesti arvokkaaseen Karkkilan teollisuus- ja puutarha-kaupungin kulttuuriympäristöalueeseen (nro 118).

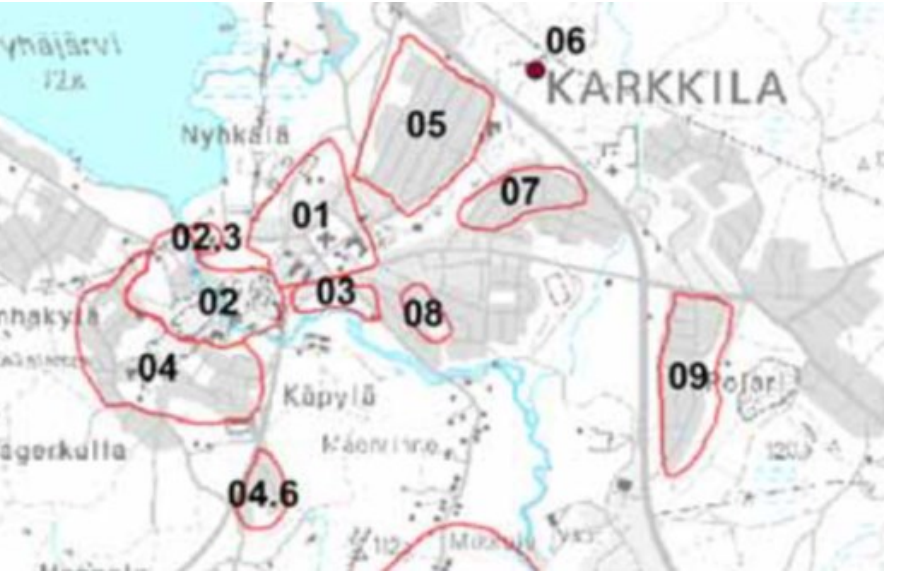

Ote Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavasta (2017). Selvitysalueet on rajattu punaisella pisteiviivalla.

118 Karkkilan teollisuus ja puutarhakaupunki

Karkkilan teollisuushistoriaa kuvastavat Högforsin ruukin eri-ikäiset tuotantorakennukset, ruukinpatruunan kartano puistoinen ja työväen asuinalueet pihapiireineen, jotka yhdistävät Pyhäjärven rannalle teollisen yhdyskunnan perinnettä, 1820-luvulta alkaen toiminutta ja yhä toimivaa teollisuustuotantoa, teollisuustilojen uusiokäyttöä sekä asumista. alueen läpi virtaavan joen äärellä kosken partaalla on ruukin ensimmäinen tuotantolaitos, masuuni. Karkkilan puutarhakaupunginosat kokoavat yhteen kaupungissa erittäin hyvin säilyneen valikoiman teollisuuteen liittyviä työväenasuntoja 1870-luvulta lähtien. vanhimmat työväenasuntoalueet ovat säilyneet Fagerkullassa ja Haukkamäessä 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. suorakadun ajallisesti yhtenäinen pientaloryhmä on 1930-luvulta, samoin kannaksen pientaloalue on rakennettu 1930-luvun asemakaavan mukaan. Sudetin omakotialue kaavoitettiin 1930-luvun lopulla Högforsin tehtaiden työväestölle ja alue sai nimensä Sudetti-saksasta. **Polarin pientaloalueen 40 paritaloa on rakennettu 1940-luvulla**, samoin Lemmoin pieni työväenasuntoalue. Puutarhakaupunginosat ovat säilyttäneet paikoin erittäin hyvin alkupe- räisen, yhtenäisen ilmeensä. (Missä Maat on mainioimmat—Uudenmaan kulttuuriympäristöt. Uudenmaan liitto 2012)

Maakunnalliset inventoinnit selvitykset

Rakennettu Uusimaa luonnos 2005

07. Kannaksen pientaloalue

Kannaksen laaja pientaloalue on syntynyt Elias Kaalamon 1934 laatiman asemakaavan pohjalta. Puolitoistakerrokset omakotitalot sijaitsivat viuhkamaisena kokonaisuutena kaarevien katujen varsilla. Osa rakennuksista on pystytetty 1940-luvulla ruotsinavun turvin. Yleisilme on vanhoine pihapiireine ja pensasaitoineen varsin yhtenäinen. Selkeimmin Karkkilan 1930-luvun asemakaavan mukaan rakentunut alue.

09. Suorakadun talot

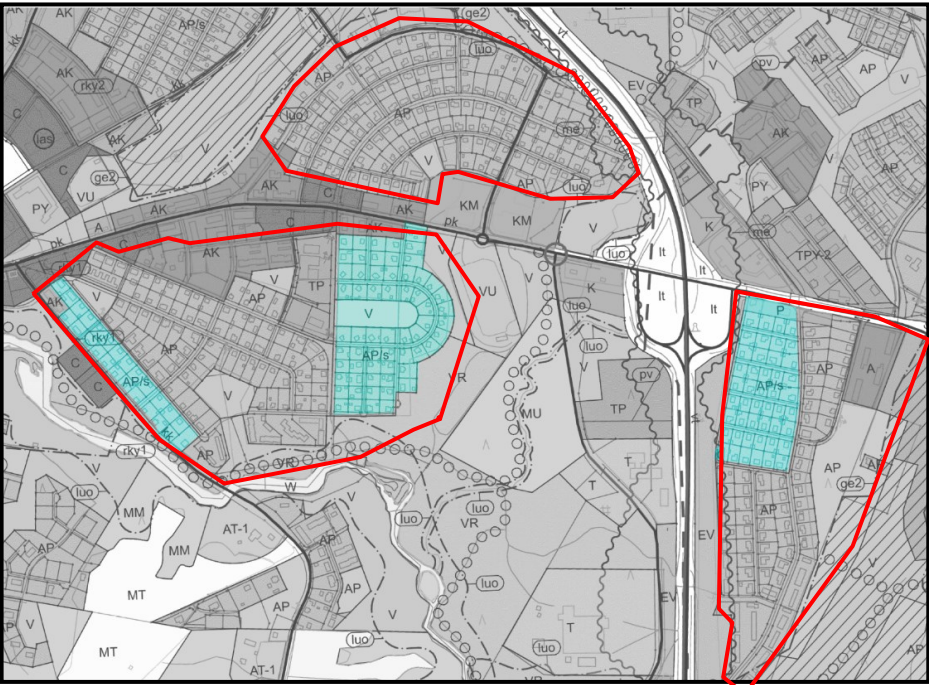
Suorakadun varrella on ajallisesti yhtenäinen pientaloryhmä 1930-luvulta. Suurin osa rakennuksista on mansardikattoisia, osa satulakattoisia. Kadunvarsia rajaavat yhtenäiset pensasaidat. Karkkilan kauppalavaiheelle tunnusomainen alue.

09. Polarin pientaloalueen vanha osa

Porintien itäpuolella sijaitseva Polarin pientaloalueen vanha osa on rakennettu 1940-luvulla ruotsinavun turvin. Yhtenäinen, 40 paritalon alue on suojeltu asemakaavassa. Yhtenäinen omakotialue 1940-luvulta. Uudenmaan liitto, Lauri Putkonen 2005

Yleiskaavoissa suojellut kohteet

Alueella on voimassa Karkkilan keskustaajaman ja kaakkoisosan vuonna 2014 lainvoimaiseksi tullut osayleiskaava. Yleiskaavassa alueen 1940-luvulla rakennettu pohjoinen osa on /s –merkinnällä osoitettu merkitty alueeksi jossa ympäristö säilytetään. Kaavan liitekartalle; rakennetun kulttuuriympäristön koostekartta on Polarin ensimmäisen osan rakennukset merkitty kulttuuriympäristökohteina joilla on rakennushistoriallista, kaupunkikuvallista ja maisemallista arvoa.

Ote ajantasayleiskaavasta. /s merkinnällä osoitetut korttelialueet, joilla ympäristö säilytetään, on korostettu turkoosilla. Karkkilan kaupunki.

Asemakaavoissa suojellut kohteet

Alueen pohjoisosassa voimassa olevassa vuonna 1988 vahvistetussa Polarin asemakaavassa on Polarin vanhemman alueen asuinkorttelit Kallenkadulta pohjoiseen, merkitty *Miljöökokonaisuuden kannalta merkittävänä erillis-pientalojen korttelialueena*

Ote ajantasayleiskaavasta. /s merkinnällä osoitetut korttelialueet, joilla ympäristö säilytetään on korostettu turkoosilla. Karkkilan kaupunki.

Paikalliset inventoinnit ja selvitykset

Karkkilan kulttuurisihteerin kokoama rakennuskulttuurin ensimmäinen selvitys valmistui vuonna 1980. Päivi Mikolan ja Risto Hakomäen kokoava täydennetty selvitys ”Karkkilan vanha rakennuskulttuuri”, julkaistiin vuonna 1994. Viereisen kartan alapuolella olevaan vuoden 2014 selvityksen taulukkoon on kirjattu vuoden 1994 selvityksen kohteet.

Högforsin alueen rakennuskulttuuria on selvitetty tarkemmin Högfors-projektin ja ruukin asuntoalueiden asemakaavoituksen yhteydessä 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alkupuolella. Tiina Valpolan 1996 valmistuneeseen diplomityöhön ”Suojelun arkea– miten toteutui tapaus Högfors” liittyy myös laajemman keskusta-alueen rakentamista tarkasteleva analyysi.

Karkkilan keskustaajaman ja kaakkoisosan osayleiskaavan yhteydessä on MA-arkkitehdit laatineet kulttuuriympäristöselvityksen jossa alueiden rakennuskanta on suojeluarvojen osalta arvoitettu. Yleiskaavatasoiseen selvitykseen sisältyy yleispiirteiset kuvaukset eri alueista, mutta ei rakennuskohtaista tarkastelua, jossa yksittäisten selvityksessä arvoitettujen rakennusten historiaa, ominaispiirteitä tai suojeluperusteita olisi selostettu.

Otteet osayleiskaavan 2014 liitteenä olevasta kulttuuriympäristön koostekartalta. Kulttuuriympäristön kohteet on merkitty tummennettuina.

Tunnistetiedot			Peruste					Merkittävyys					Huomautuksia			
numero	nimi	osoite	rakent.vuosi	rakennushist (ra)	kulttuurihist (ku)	arkeologinen (ar)	kaupunkikuvall. (ka)	maisemallinen (m)	osa kokonais. (ok)	valtakunnallinen (vk)	maakunnallinen (mk)	tehtaan numero	nro /1994 selvitys	uusi kohde	poistettava kohde	
1.6	Suorakadun talot		1930-I				ka		ok		mk					kauppalan alkuvaiheen pientaloalue
1.61	Suorakatu 10,12,14,18,22,24	Suorakatu 6-24		ra			ka		ok		mk		97			
1.62	Työväentalo	Vihdintie 2	1935	ra	ku		ka			vk	mk		86			KK:n arkkitehtiosasto, sos.dem järjestötalo, ravintola
1.7 ja 1.8 Kannas ja Korpi		asemakaavan 1932 mukaan rakentuneet puutarhakaupunkimaiset omakotitaloalueet														
1.7 Kannas																
1.73	Korvenkadun talot	Korvenkatu		ra	ku		ka	m	ok		mk			X		** LähdeTiina Valpolan tutkimus
1.74	Miljoonamonttu	Helsingintie	1960-I	ra	ku		ka	m								pallokenttä ja maavallikatsomot
1.75	Peromaan talo	Kantolankatu 24		ra	ku		ka	m					102			
1.8 Korpi																
1.81	Nyhkäläntie ja vanhat talot		1889-1930		ku						mk					vanhan Helsingintien varren pientaoasutus ennen asemakaavaa
	Nyhkäläntie 2,10,14,20,24,27,32,43,45,47,49												105-120			***
1.82	Kirjurinkatu 2															***
1.83	Kotiseutumuseo	Nyhkäläntie 36-38									mk		109			
1.84	Kirjurinkadun rintamamiestalot	Kirjurinkatu-Korvenkatu												X		**
1.85	Mäntylänselän S-market															arkkit. Vesa Näsi
3.1	Polari			ra			ka	m			mk					puutarhakaupunkimainen omakotitaloalue 1940-luku
3.11	Polari, ensimmäinen osa		1940-luku	ra			ka	m			mk			X		ruotsinavun turvin tehty omakotitaloalue, 40 taloa
	Ahteenkatu, Jaakonkatu, Metsäkatu, Kaskikatu, Kallenkatu															tehtaan tontti, mallipiirustukset
3.12	Polari, toinen osa		1940-50 -I						ok		mk			X		aikakaudelle tyypillinen omakotitaloalue
	Linnunuitonkatu, Eräkatu, Pitkäläntie, Rinnekatu															**

2. Asutuksen vaiheita

2.1 Pyhäjärven seudun keskiaikaiset kylät ja Vihdin kappeli

On oletettu, että Karkkilan- Pyhäjärven seutu oli rautakaudella eräalueena ennen pysyvän asutuksen ja kylien syntyä historiallisella ajalla. Matka vei seudun halki mm. kuljettaessa Karjaanjoen vesistöä pitkin Suomenlahdelta rautakautisen hämäläisasutuksen keskusalueille, nykyisen Hämeenlinnan ympäristöön. Vesitien lisäksi Pyhäjärven seutua halkoivat luultavasti useat maaväylät jo rautakaudella. (Haggrén 1992:20.)

Karkkilaa, silloista Pahajärven (1700-luvun lopulta Pyhäjärvi) aluetta koskevia keskiaikaisia asiakirjoja ei ole säilynyt. Vanhin tiedossa oleva historiallinen lähdetieto koskien Kuninkaanniemi– nimisen niityn omistusoikeutta on vuodelta 1517. Vuodelta 1539 peräisin oleva Hämeen ensimmäinen maakirja sisältää jo tarkkoja tietoja Karkkilan kylien silloisista taloista ja isännistä. (Aalto 1992:26-27.) Maakirjan mukaan Karkkilan alueen yhdeksässä kylässä oli yhteensä 41 taloa. Suurimmat kylät olivat Haavisto ja Ahmo, joissa molemmissa oli tuolloin yhdeksän taloa. Tuorilassa ja Vaskijärvellä taloja oli kuusi, Vattolassa oli kolme taloa, ja muissa kylissä 2–3 taloja lukuun ottamatta Siikalaa, jossa oli vain yksi talo.

Pyhäjärven ympäristön varhainen asutus syntyi pieniksi tiiviiksi rykelmiksi, ryhmäkyliksi, harjujen ja moreenikumpareiden etelärinteille, missä maaperä oli viljavinta. Ryhmäkyliä olivat Tuorila, Vattola, Järvenpää, Pyhäjärvi ja Karkki. Järvenpään kyläkeskus ja sitä ovat käytännöllisesti katsoen kadonneet.

1500-luvulla maallisten hallintopitäjien ja seurakuntien eli kirkkopitäjien rajat eivät olleet yhteneväiset. Oikeushallinnollisesti maa oli jaettu kihlakuntiin; nykyisen Karkkilan alue oli osa Hämeen läänin Hattulan kihlakuntaa. Hallintopitäjät oli jaettu veronkantopiireihin, neljänneskuntiin. Pyhäjärven ympärillä olevat kylät Tuorila, Nyhkälä, Karkkila, Vattola ja Järvenpää sekä 1800-luvulla kuivatetun Siikalanjärven rannalla sijainnut Siikala kuuluivat Lopen hallintopitäjän Pahajärven neljänneskuntaan. Kaikki nykyisen Karkkilan kylät kuuluivat Vihdin seurakuntaan, joka itsenäistyi 1400–1500 -lukujen vaihteessa oltuaan sitä ennen Lohjan kappelina. (Aalto 1992:27.)

U.L. Pyhäjärven seurakunta muodostettiin alkujaan Vihdin kappeliksi vuonna 1654. Omaksi kirkkoherrakunnaksi kappeliseurakunta itsenäistyi keisarin antamalla käskykirjeellä vuonna 1861, mutta lopullinen itsenäistyminen tapahtui vasta vuonna 1879. Pyhäjärven ensimmäinen kirkko sijaitsi noin vuosina 1660-1801 todennäköisesti nykyisen kirkon vieressä, hieman sen eteläpuolella. Nykyinen kirkko, pohjakaavaltaan ristinmuotoinen uusklassinen puukirkko rakennettiin vuonna 1781 Kuninkaallisen Yli-intendentin laatimien piirustusten mukaan, jotka kuningas hyväksyi.

2.2 Nyhkälän kylä

Nyhkälä on ollut samanlainen pieni maanviljelyskylä kuin muutkin Karkkilan kylät. Kylän alueella oli viljavaa järven– ja joenrantapeltoa, joka rajautui etelässä Karjaanjokilaaksoon, pohjoisessa Saavajokeen, lännessä Pyhäjärveen ja idässä Ahmoonmäkeen. Alueen jakoi kahtia Nyhkälänharju.

Kylässä oli kolme kantatila; Närö, Anttila ja Takko. Vuoden 1539 maakirjassa kylään oli merkitty kaksi taloa Närö ja Anttila. Takko syntyi 1500-luvun lopulla Närön tilan jakaantumisen seurauksena. Kaikkien kolmen tilan päärakennukset sijaitsivat vierekkäin nykyisten Anttilan ja Takkon talon kohdalla. Nämä kolme tilaa säilyivät 1900-luvulle asti , eikä uusia tiloja alueelle syntynyt. Närön talo siirtyi kauemmaksi entisestä kyläkeskuksesta noin vuoden 1850 paikkeilla.

Vanha Turuntien kulkee nykyisen Närön tilan kohdalta Karjaanjoen yli Karkkilan- eli Närönsiltaa pitkin. Tämä kiviholvisilta on ollut paikalla jo ainakin 1800-luvun alussa.

(Mikola, Hakomäki 1994)

Ote vuoden 1688 Vihdin seurakuntaa ja Pyhäjärven kappelia kuvaavasta kartasta. Pyhäjärvi on kartan yläreunassa, ja järven ympärillä sekä kylät Carcila, Vatoila, Jerfvenpä, Sicala ja Tuorila. Järven itäpuolella on kappeli (Pahajerfwi Capell) Itään menevän tien (nykyinen Vihtijärventie) varressa ovat kylät Nyhkälä, Ahmo ja Haavisto. Haaviston kautta kulkee yleinen maantie Hämeenlinnasta Helsinkiin. Myös nykyinen Vihdintie ja Ahmoontie näkyvät kartassa molemmat nimellä Genvägen eli oikotie. (Vihti 1507-2007 -julkaisu)

Aikajana 1600- ja 1700- luvut	
1654	U.L.Pyhäjärven seurakunta muodostetaan Vihdin kappeliksi
1781	Nykyinen puukirkko valmistuu
1782	Kulosuolta, joka sijaitsi Karkkilan nykyisestä keskustasta noin 8 km pohjoiseen, Porintien varressa, löytyy malmiesiintymä
1700-luku	Vuoden 1776-1805 Kalmbergin kartalle on nykyisen Korven alueelle Nyhkälänharjun eteläreunaan merkitty asutusta. Myös Kannaksen alueelle Nahkionkosken läheisyyteen on merkitty vähäistä kylästä erilleen sijoittuvaa asutusta.

Alueen varhaisesta historiasta on tarkemmin kirjoitettu Seppo Aallon ja Kimmo Rentolan laatimassa teoksessa; *Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historiassa*.

Nykyisen Karkkilan, silloisen Pyhäjärven alue kuvattuna Kuninkaan kartastossa (v. 1776–1805). Kartalle on merkitty Pyhäjärven kappeli ja sen länsipuolelle Nyhkälän kylän talot. Kappelille idästä johtava Nyhkäläntie on merkitty kartalle, kuten myös mm. länteen jatkuva Vattolantie jonka varressa Karjaanjoen länsipuolella sijaitsi Karkkilan kylä ja siitä hieman eteenpäin Vattolan kylä. Järven pohjoispuolella on Järvenpään (Jervenpa by) ja Tourilan kylät.

2.3 Isojaon järjestelyt ja alueen kehitys 1800-luvulla

Aikajana 1800-luku	
1809	Suomesta tulee Venäjän keisarikunnan autonominen osa ja maassa ryhdytään luomaan uutta elinkeinopoliitiikkaa, joka irrottaisi Suomen Ruotsin riippuvuudesta.
1821	A.H.Björkman ja J.J.Dreilick ostavat Karjaanjoen länsipuolella sijaitsevan Karkkilan kylän maat
1822-23	Högforsin masuunan toiminta Karkkilan koskessa alkaa ja paikkakunnalle muuttaa noin sata ruukkilaista.
1867	Pyhäjärven kunta itsenäistyy
1868	Pyhäjärven kansakoulu perustetaan
1874	Högfors hankkii omistukseensa Takkon tilan, ja tehtaan toiminta alkaa laajeta myös Karjaanjoen Nyhkälänpuoleiselle rannalle
1879	Pyhäjärven seurakunta itsenäistyy Vihdin alaisuudesta
1886	Nyhkälänharjulle rakennetaan kansakoulu
1899	Ruukin väestömäärä on noussut 1200 henkeen

Myös 1700-luvun lopulla tapahtuneessa isojaossa Nyhkälän kylän kolme taloa Anttila, Närö ja Takko säilyivät vierekkäin vanhalla kylätontilla kirkon lounaispuolella. Närön tila taisteli useaan otteeseen oikeudestaan molempiin Karjaanjoen yläjuoksun koskiin. Närön tilalla on toiminut Kivistön koskessa mylly, saha ja verkatehdas värjäämöineen.

1800-luvun alussa kylän elämä alkoi muuttua. Vuonna 1822 –23 alkoi Högforsin masuunin toiminta Karkkilan koskessa. Ruukille värvättiin ammattitaitoista työvoimaa muualta, osa näistä Ruotsista saakka. Ruukin myötä saapui siten myös ruotsin kieli paikkakunnalle. Työväestö asettui alkujaan ruukin maille Karkkilan kylän tilojen vanhoihin rakennuksiin. Myös paikallista väestöä käytettiin reservi- ja aputyövoimana. 1800-luvun puolivälissä eli ruukin vaikutuspiirissä laaja tilattoman maalaisväestön joukko, joka sai suuren osan toimeentulostaan ruukilta. (Valpola)

1800-luvun lopulla kasvoi maalaisruukista tehdas, joka imi jatkuvasti uutta työväkeä paikkakunnalle. Vuosisadan lopulla työväen määrä seitsenkertaistui,

nousten vuonna 1899 jopa 1200 henkeen. Saadakseen työvoimaa alueelle, ruukin tehtäväksi tuli myös tarjota työväestölle asunnot. Työläisten asuntoja rakennettiin alkuun tehtaan läheisyyteen Karkkilan puolelle. Vuosisadan vaihteessa alettiin tarjoamaan työläisille myös mahdollisuutta itse rakentaa talo tehtaan maille. Näistä Fagerkullan ja Haukkamäen rinteille pystytetyistä taloista tuli karkkilalaisen omakotirakentamisen varhaisia edustajia. Vuonna 1901 tehtaan ruokakunnista asui kaikkiaan 184 tehtaan vuokra-asunnoissa ja 44 omassa asunnossa vuokramaalla. (Rentola, Valpola)

1800-luvun loppupuolella Högforsin tehdas alkoi hankkia lisätilaa myös Nyhkälän kylän puolelta. Vuonna 1874 se hankki omistukseensa Takkon tilan, jolloin tehdas pystyi levittäytymään myös Karjaanjoen Nyhkälänpuoleiselle rannalle. Myös selvitysalueelle, Nyhkäläntien varteen rakennettiin 1800-luvun lopulla yksittäisiä asuinrakennuksia ruukin työntekijöitä varten.

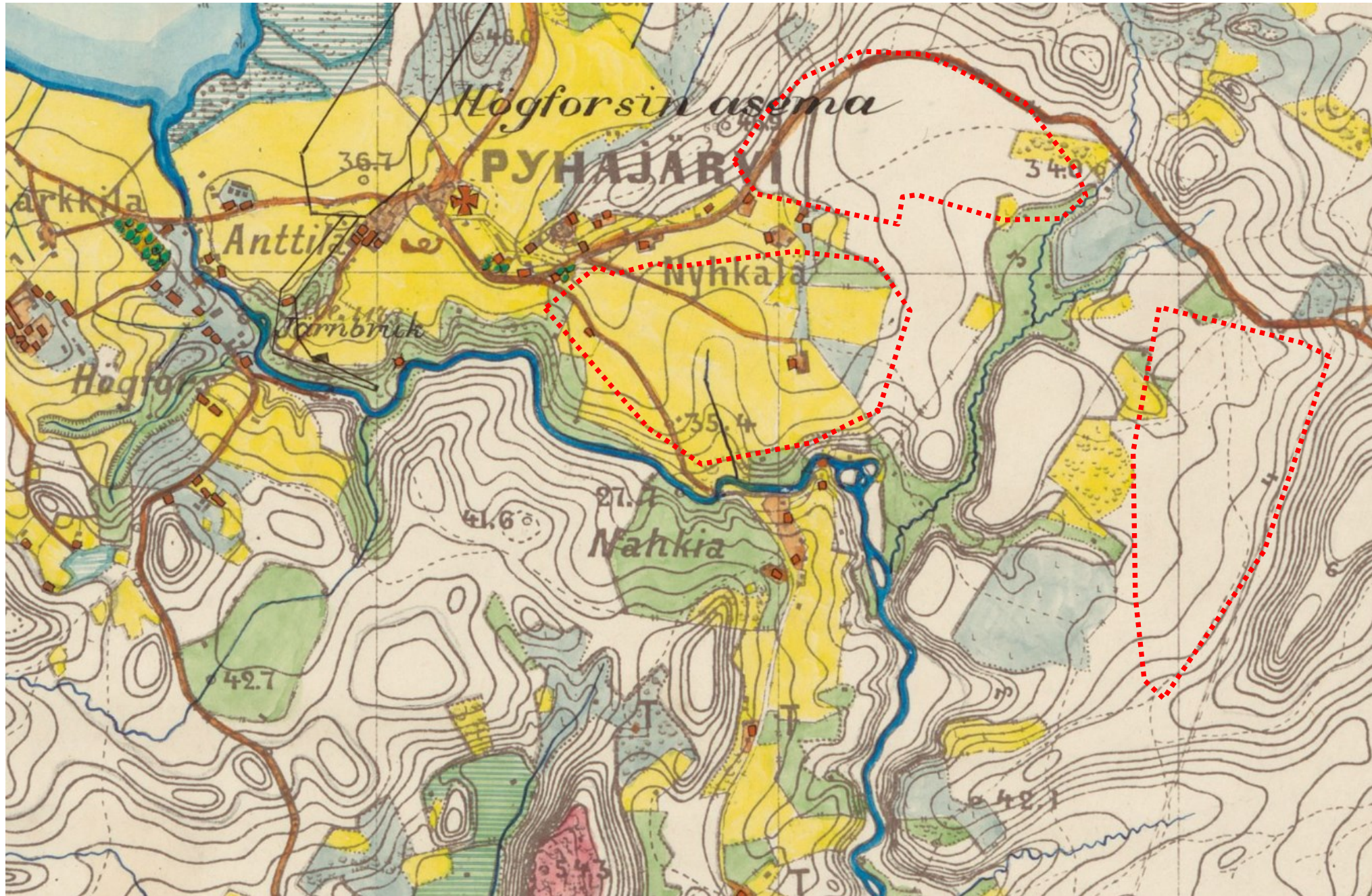
(Mikola, Hakomäki 1994)

Nyhkälän isojakokartalta vuodelta 1821 (mitattu 1805) ilmenee, miten kylän maat jaettiin kolmen talon Anttilan(H), Sakkon (I) ja Närön(K) talojen välillä. Kolmen tilan punaisella merkityt kapeat talotontit sijoittuvat vierekkäin vanhalle kylätontille kappelin lounaispuolelle. Pääosa tässä selvityksessä tarkasteltavista Kannaksen, Korven ja Polarin alueista kuuluivat Anttilan ratsutilalle, joka tuolloin oli Eric Alstedtin omistuksessa. Nyhkäläntien harjun puoleiset alueet kuuluivat Sakkon tilaan kuten myös Karjaanjokeen ja nykyisen Vihdintien siltaan rajautuva kiilamainen alue. Närön tilaan kuului puolestaan peltoalueita nykyisen Kannaksen alueen keskiosasta. Charta öfver Nyhkälä Bys Bröstmarks Ägor i Pyhäjärvi Kapell, Wihtis Socken, Raseborgs Östra Härad och Nylands Län. Uppmätt år 1805 av commisions Lantmätaren L.F.Forselius och i stöd av Högvederborligt Förordnande av denne mark i Storskifte lagd år 1821. Lantmätare Ludvig Åberg. (Kuva Maanmittauslaitos, kiinteistörekisteri)

Vuoden 1855 kartalle on yleispiirteisesti merkitty kylien asutusta ja torppia (T) sekä mm Pyhäjärven kirkko. Nyhkälän kylän asutus on keskittynyt kirkon läheisyyteen. Myös etelään johtavan tien varteen on merkitty rakennuksia ja useampia torppia. Ote Kalmbergin kartastosta vuodelta 1855. Maanmittaushallituksen arkisto.

Ote 1840 -luvulla laaditusta pitäjänkartasta. Kirkon vieressä van- halla kyläntontilla ovat Närön (Närri), Takkon ja Anttilan talot. Kartalle on merkitty kappeli, tiet ja viljelyalueet mutta ei muuta rakentamista. Kartalle on myöhemmin lisätty vuonna 1911 val- mistunut rautatie ja Högforsin asema. Kartta 2042 04 Pyhäjärvi UL/ Maanmittaushallituksen arkisto.

Ote vuoden 1874 Venäläiseltä topografikartalta.

Pyhäjärvestä etelään erkanevan Karjaanjoen länsipuolella sijaitsevan Karkkilan kylän maat, olivat Högforsin tehtaan omistuksessa. Alueelle on muodostunut runsaasti uutta asutusta. Karjaanjoen varressa on kolme myllyä, joista itäisin, Kannaksen alueen eteläreunaan sijoittuva Nahkionkoski kuului Vattolan kylälle. Lisäksi olivat Nyhkälän/ Massakosken mylly sekä tehtaan mylly. Myös Nyhkäläntien varteen harjun puoleiseen rinteeseen on muodostunut uutta asutusta. Tämä harjualue siirtyi Takkon tilakaupan myötä vuonna 1874 Högforsin tehtaalle. Vuonna 1911 valmistunut Hyvinkää-Karkkila rautatie on myöhemmin merkitty kartalle. Kartalle on punaisella pisteiviivalla merkitty selvitysalueet Kannas, Korpi ja Polari.

Selvitysalueet vuoden 1874 kartalla

- Kannaksen alue on avointa peltoaluetta. Sen lounaisreunassa kulkevan, myöhemmin Suorakaduksi rakennetun kylätien varressa keskellä peltoa seisova rakennus on mahdollisesti Närön lato. Tie jatkuu etelään Karjaanjoen yli nykyisen Vihdintien suuntaisesti. Suunnilleen nykyisen Rajakadun kohdalla on tie, jonka päässä on talo ja tontti.
- Korven alueen pohjoisreunaa kiertää Vanha Nyhkäläntie. Tien varteen kyläkeskustan läheisyyteen merkityt talot jäävät selvitysalueen ulkopuolelle. Korven metsäalueen halki kulkee poikittainen metsätie alueen itäreunassa sijaitsevalle pienelle peltoalueelle.
- Polarin alue on rakentamatonta metsäaluetta. Sen halki kulkee metsäteitä alueen länsipuolelle sijoittuville peltoalueille sekä etelään Karjaanjoen suuntaan.
- Kartalla näkyy selvästi Kannaksen ja Korven sekä Polarin alueiden välissä kulkeva purolaakso jonka pohjalla on niittymaata.

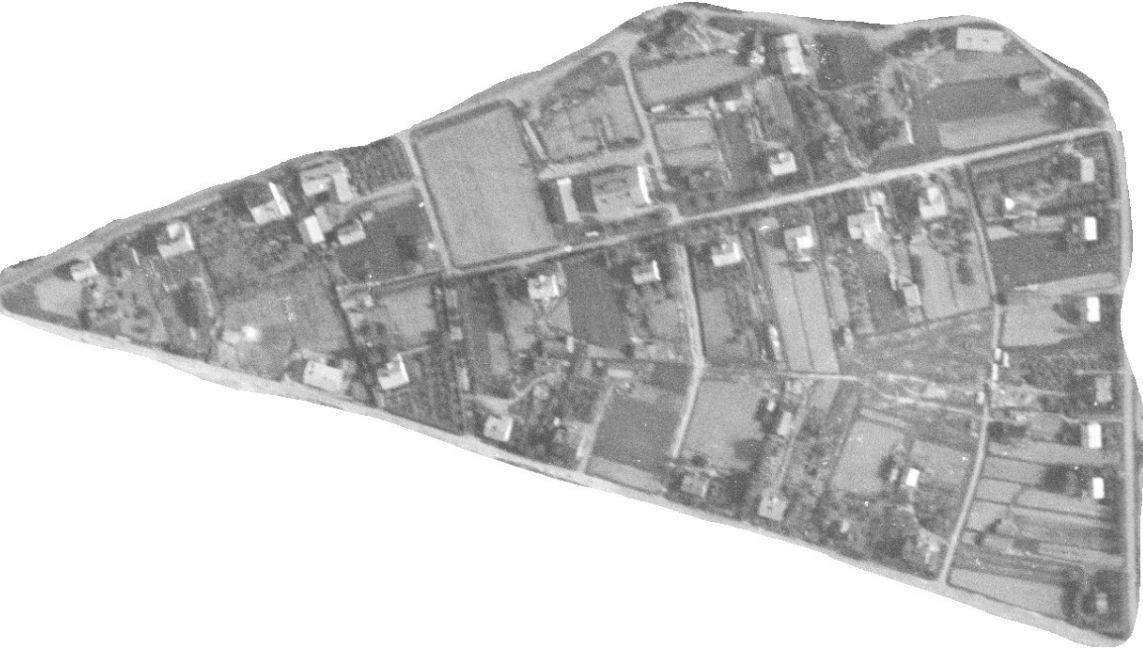
3. Korven ja Kannaksen rakentaminen

Aikajana 1900- 1930-luku	
1900	1800-l lopulla voimakkaasti kasvaneen ruukin työväen määrä on aiheuttanut valtavan asuntopulan
1900-l alku	Kylän ensimmäinen kauppa, nk. Maalaisten kauppa eli Lindqvistin kauppa, aloittaa toimintansa
1904	Högforsin Tehtaan Työväestön kauppa, eli Osuusliike Tuki aloittaa toimintansa
1905	Työväenliike aloittaa toimintansa
1911	Kapearaiteinen Hyvinkään-Högfors rautatie valmistuu
1913	Anttilan talo menee konkurssiin ja Pyhäjärven kunta ostaa talon ja siihen kuuluvat maat
1915-16	Nyhkälän kylään tehdään venäläisten johdolla I maailmansodan linnoitustöitä. Juoksuhautoja rakennetaan mm Nyhkälänharjulle.
1910-	Keskustaan rakennetaan ensimmäiset kadut omakotitaloineen. Tehdas ryhtyy rakentamaan työväen asuntoja myös Nyhkälän tien varressa omistamilleen maille
1917	Suomi itsenäistyy
1920	Arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamo laatii asemakaavan Kantolan alueen vuokratonteille Anttilan maille
1921	Perustetaan uutisrakennustoimikunta jonka tehtävänä on laatia ehdotus asuntopulan helpottamiseksi
1922	Arkkitehti Eelis Kaalamon Anttilan kotipellolle laatima asema-kaava hyväksytään jonka jälkeen
1920-luku	Kaupunkimainen pientalorakentaminen käynnistyy Kannaksen alueella
1932	Karkkilasta tulee kauppal
1930-l	Anttila päärakennuksesta tulee kunnantalo
1932	Nyhkälään, Vihdintien varteen rakennetaan työväentalo
1933	Högforsin tehdas myydään osaksi Kymi yhtiötä
1934	Arkkitehti Eelis Kaalamon laatima Kauppalan asemakaava valmistuu

Högforsin tehtaan Herman Guldenin laatima kartta on päivätty heinäkuulle 1930. Karttaa on myöhemmin ainakin 1930-luvulla täydennetty. Myöhempiä lisäyksiä ovat ainakin vuonna 1939 valmistuneet Sudetin alueen rakennukset sekä vuonna 1932 Kannaksen eteläosaan valmistunut työväentalo sekä Vihdintien varren rakennukset. Kannaksen ja Korven alueiden rakennuskanta oli valtaosaltaan yksityisiä asuinrakennuksia (keltainen). Mustalla on merkitty kunnan ja seurakunnan rakennukset.

3.1 Kannaksen 1900– 1930-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva

Ote vuoden 1946
ilmakuvasta. Maan-
mittauslaitos.

Kaupunkimainen rakentaminen Kannaksen alueella käynnistyi Rajakadun, Lehtolankadun ja Käsityöläisenkadun muodostamalla kolmiomaisella alueella 1920-luvulla. Säännönmukaisesti katujen varsille sijoittuvaa rakentamista ohjasi oletettavasti kauppalan asemakaavaa edeltävä palstoitussuunnitelma tai varhainen asemakaava. Edellisellä sivulle esitetyn kartan mukaan asuin Käsityöläisenkadulla mm räätäli Lehto, Fredriksson, Tamminen, Helenius, Laaksonen, Paanamo, puuseppä Vaino sekä Heiniö. Kuvan yläreunassa Nyhkäläntien varressa sijaitsevilla rakennuksissa on ollut urheilukauppa, huonekalukauppa, sairaala, huoltoasema, Pekkasen kauppa ja Tammisen autokorjaamo.

Pääosa tämän rakennusvaiheen rakennuksista on myöhemmin saanut väistyä tehokkaamman rakentamisen alta

Peromaan talo, Kantolankatu 24 (1923-1928)

Makkaratehtailija Matti Bergman (myöhemmin Peromaa) osti vuonna 1928 pak-kohuutokaupalla keskeneräisen rakennuksen ja rakensi sen valmiiksi. Kolmikerroksista tiili-runkoista rapattua rakennusta pidetään Pyhä-järven ensimmäisenä kerrostalona. Rakennus oli Peromaan suvulla vuoteen 1973 ja sen jäl-keen Karkkilan kaupungilla vuoteen 1982. Ra-kennuksessa on toiminut asuste-, radio- ja urheiluliikkeet, maitokauppa, Lauri Niinison valjas- ja verhoussliike, kunnallinen sähkölaitos, vaatturi liike sekä urkutehdas vuosina 1971-84. Lisäksi rakennuksessa on asuntoja.

Lähde Karkkilan vanha rakennuskulttuuri

Peromaan talo

Käsityöläisenkatu 11 (Lehdon talo)

Käsityöläisenkatu 9

Rajakatu 7 (1928)

Rakennuttaja Oskar Eklund. Myöhemmin Högforsin tehtaan työ-väenasunto. Hirsirunko, betonijalka, satulakatto

Rajakatu 15 (1920-luku)

Rakennuttaja Salo, seuraava omistaja kauppalanjohtaja Heiska-nen, vuodesta 1954 Allan Riikonen, joka piti valokuvausliikettä talossa vuosina 1954-62. Hirsirunko, kivijalka, taitekatto, Heiskasen ai-kaan taloon rakennettiin iso lasiveranta, ajoittain 2 asuntoa. V 1964pihaan uusi päärakennus.

Käsityöläisenkatu 9 (n.1923)

Räätäli Lehdon vaimon sisaren ja tämän miehen Fredrikssonin rakennuttama. Betoniperusta, hirsirunko, satulakatto.

Käsityöläisenkatu 11, Lehdon talo (1923)

Räätälimestari Lehdon rakennuttama. Betoniperusta, hirsirunko.

Lähde Karkkilan vanha rakennuskulttuuri

Rajakatu 9– Kantolankatu

Suorakadun 1930-luvun omakotitalot

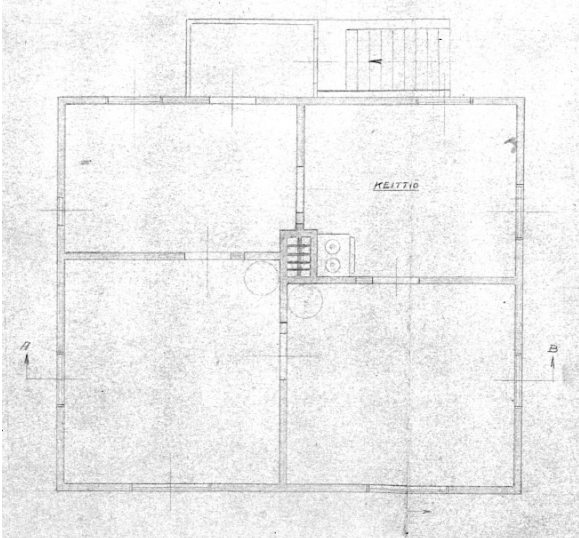
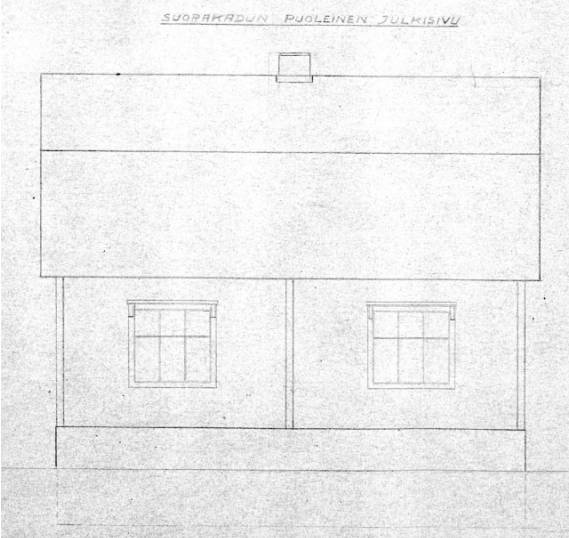
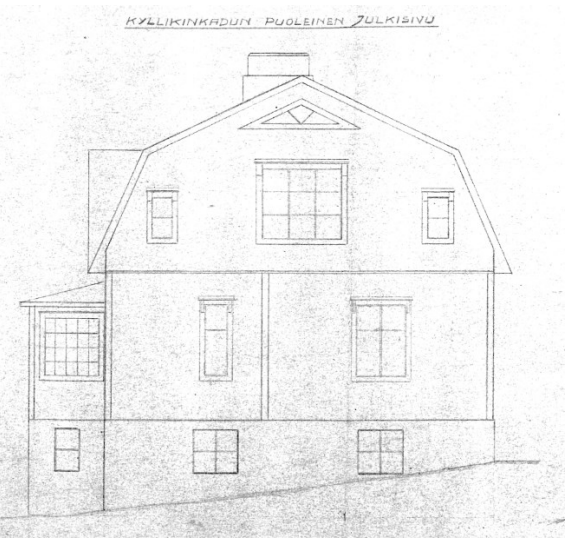
Suorakadun lounaisreunaan rakennettiin 1930 -luvulla omakotitalojen rivi. Olettavasti oli myös tällä kaupunkimaisesti toteutetulla alueella taustana palstoitussuunnitelma tai asemakaava, joka myöhemmin vietiin kauppalan vuonna 1934 vahvistettuun kokonaiskaavaan. Osa rakennuksista valmistui jo ennen vuotta 1932 ja osa sen jälkeen 1930-luvulla. Korttelialue täydentyi jo pian Vihdintien varren rakentamisella. Vihdintien lounaispuolelle valmistui vuonna 1932 komea työväentalo. Vielä vuoden 1946 ilmakuvasa näkyy vanhan kylätien mutkitteleva linjaus jonka päälle Suorakatu myöhemmin rakennettiin. Suorakadun kaakkoispuolella viljelyalueiden ympäröimänä on edelleen Närön lato.

Rakennukset sijoituivat säännönmukaisesti, harja kadun suuntaisena kadun varsille ja talousrakennukset oli ryhmitetty tontin takanurkkaan, siten että aina neljän tontin talousrakennukset rakennettiin yhteen.

Rakennukset suunniteltiin yksilöllisesti usein paikallisen rakennusmestarin toimesta. Pohjaratkaisultaan ja massoitteeltaan talot olivat pelkistettyjä ja taloudellisia kun taas julkisivuien yksityiskohdissa sovellettiin vapaammin tilaajan mieltymyksiä ja aikakauden tyylipiirteitä. Rakennukset olivat 1½ kerroksisia ja ne tehtiin yleensä hirsirungolla ja perustettiin betonisokkelille. Rakennuksiin liittyi usein myös osittainen kellarikerros. Kattoratkaisuissa käytettiin sekä satulakattoja että taitekattoja ja toisinaan liittyi katon räystäään muotoiluun erityisiä yksityiskohtia. Ikkunat olivat ruutujakoiset, tyypillisimmin 6-ruutuiset mutta toisinaan haettiin huvilamaista ilmettä pieniruutuisemmilla ikkunoilla. Myös päätyjen ullakkoikkunasommitelmiin liittyi usein pienet sivuikkunat.

- Vanhimmat ennen 1932 valmistuneet rakennukset;
- Suorakatu 10**
- suunnittelija Into Laitio, rakennuttaja Toivo ja Göta Kalaja
 - Suorakatu 12**
 - Suorakatu 14**
 - Suorakatu 18**
 - Suorakatu 22**
- suunnittelija Into Laitio, rakennuttaja Paavo Juslin
 - Suorakatu 24**
- rakennuttaja Ekholm
- Vuoden 1932 jälkeen valmistuneet rakennukset rak:
- Suorakatu 6, 8, 16**
 - Suorakatu 20**
- suunnittelija Urho Nikander, rakennuttaja Eeli Nieminen
- Lähde Karkkilan vanha rakennuskulttuuri*

Ennen vuotta 1932 valmistuneen Suorakatu 22 omakotitalon alkuperäiset pääpiirustukset. Karkkilan rakennusvalvonta.

3.2 Korven 1800-luvun sekä 1900– 1930-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva

Ilmakuvaotteesta ilmenee Nyhkäläntien varteen muodostunut nauhamainen asutus. Rakennukset sijoittuvat tien varteen ja kaakkoon sekä etelään avautuvat laajat tonttialueet on käytetty viljelyyn. Alueen halki kulkevan poikittaisen tien varressa oli ainakin Salosen Riihi. Kuvassa näkyy lisäksi 1940-luvulla Kirjurinkadun varteen muodostunutta asutusta. (Maanmittauslaitos)

Nyhkäläntien varteen 1883 siirrettyssä Anttilan vanha hollituvassa asui alkujaan Anttilan tilan metsien ja vilja-varaston hoitaja Evert Ahlstedt.

Nyhkäläntien varteen, Korven selvitysalueelle alkoi 1800-luvun lopulta lähtien muodostua asutusta. Rakennukset sijoitettiin nauhamaisesti tien reunaan ja piha-alueet käytettiin viljelyyn. Uudet asukkaat olivat usein käsityöläisiä tai tehtaan työntekijöitä. Vanhin säilynyt rakennus on tien varteen vuonna 1883 siirretty ja myöhemmin mm. museona toiminut Anttilan entinen hollitupa. Vanhempaa kerrostumaa edustavat lisäksi muurari Tallgrenin 1800-luvun lopulla rakentama talo sekä n. 1910 valmistuneet tehdastyöntekijöiden kaksi taloa. Nyhkäläntien varteen tuli lisää asutusta 1920-luvulla, mutta Korven muu alue säilyi toistaiseksi pääosin rakentamattomana.

Alueen vanhimmat luonnonkivisokkelille perustetut asuinrakennukset ovat 1-kerroksisia, kapearunkoisia ja satulakattoisia. 1920- ja 30-luvuilla rakennetut talot ovat jo kooltaan suurempia, yleensä 1 ½ kerroksisia ja niissä yleistivät huvilamaiset piirteet jyrkkine satulakattoineen, taitekattoinen sekä niihin liittyvine frontoni-ikkunoineen.

Nyhkäläntie 10 (1920-30-l vaihde)

Rakennuttaja satulamaakari Siivo Himmelroos

Nyhkäläntie 14 (1928) Rakennuttaja Kalle ja Anna Saari.

Nyhkäläntie 18, Tallgrenin talo (1800-l)

Muurari Tallgren asui talossa 1900-l alussa.

Nyhkäläntie 24 (1920-l) Rakennuttaja Suominen.

Nyhkäläntie 26 (1927)

Nyhkäläntie 32 (1929-30)

Nyhkäläntie 34 (1924)

Nyhkäläntie 36-38 (1800-l)

Nyhkäläntien varteen 1883 siirretty Anttilan vanha hollitupa

Nyhkäläntie 45 (n. 1900)

1900-l alussa talossa asui peltiseppä, Högforsin tehdas osti talon 1956

Nyhkäläntie 47 (1910)

Massatehtaalla työskennellyt Lindfors rakensi talon, myöhemmin talossa asui postinjakaja Aino Lindfors jonka mukaan taloa sanottiin Posti -Ainon taloksi.

Nyhkäläntie 49 (1910)

Talon rakennutti Siivonen, omistajana Högforsin tehdas 1910-1986

Lähde Karkkilan vanha rakennuskulttuuri

Nyhkäläntie 18 1800-luvun asuinrakennus

Nyhkäläntie 34 (1924)

Nyhkäläntie 32 (1929-30)

Nyhkäläntie 47 (1910)

3.3 Itsenäisen kauppalan ensimmäinen asemakaava

Karkkila itsenäistynyt omaksi kauppalakseen vuonna 1932. Högforsin yksityinen teollisuuslaitos ajautui seuraavana vuonna 1933 osaksi suurta Kymiyhtiötä. Kaupan seurauksena päätösvalta tehtaan asioissa siirtyi pois paikkakunnalta ja tehtaan kiinnostus paikallisten kysymysten hoitoon väheni.

Rakentamisen painopiste siirtyi tehtaan takaisilta alueilta kauppalan keskus- taan. Sosiaalisten tehtävien, mm. asutokysymyksen hoito siirtyi kunnalle, joka ryhtyi nopeaan tahtiin järjestämään tonttimaata asutorakentamista varten. Perusta sekä kauppalan synnylle että uudelle maapolitiikalle oli luoto jo I maail- mansodan aikoihin, jolloin kunta osti konkurssiin menneen Anttilan tilan ja sai haltuunsa 600 hehtaaria maata aivan Karkkilan keskustasta. (Rentola 597, 606)

Tampereella kaupungin asemakaava-arkkitehtina työskennellyt Elis Kaalamo, joka jo aiemmin 1920-luvulla oli laatinut alueelle palstoitussuunnitelmia ja pie- nempiä asemakaavoja, sai tehtäväkseen laatia kasvavan kauppalan rakenta-

mista ohjaamaan asemakaavan. Laaja, Vattolan perukoilta aina nykyiselle Pola- riin alueelle, yltävä asemakaava hyväksyttiin vuonna 1934.

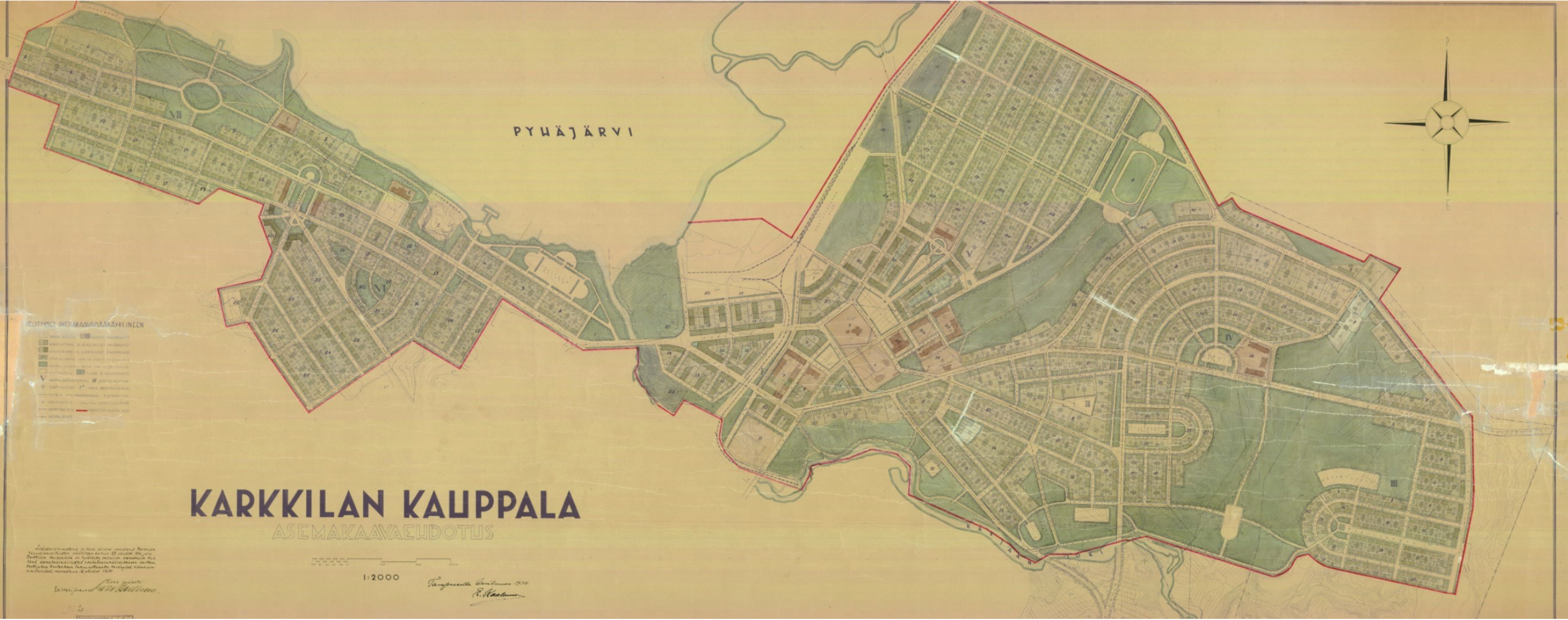
Kaavan laatimisen aikana käytiin keskustelua mm kaupunkimaisen suljetun korttelirakenteen ja avoimen rakenteen välillä ja lopulta kaavaan tuli näiden molempien välimuoto. Asemakaava esitti alueelle hierarkiaan ja sommitteluun perustuvan, klassismin ja puutarhakaupungin, sekä paikoin myös avoimeen korttelirakenteeseen perustuvan funktionalismin piirteitä omaavan 25-30 000 asukkaan kaupungin. Aluetta halkoivat aiemmista kyläteistä poikkeavat suora- linjaiset kadut. Kaava sovitettiin kuitenkin taitavasti myös olevaan kyläraken- teeseen ja mm vanhaNyhkäläntie sai säilyä paikallaan kuten myös Suorakatu, joka rakennettiin vanhan Vihdintien paikalle.

Laaja kaava-alue jakautuu osa-alueisiin, joita jäsentävät aksiaaliset puisto- ja aukiosommitelmat sekä puistokadut puuriveineen. Alueen keskellä, säteittäi-

sesti eri suunnilta ohjautuvien katujen solmukohdassa, on tiiviimmin raken- nettu keskusta ja sen keskellä maamerkinä vanha kirkko. Pyhäjärven Vattolan puoleinen ranta on osoitettu yhtenäisesti jatkuvana puistoalueena, johon liittyy kokonaisrakenteeseen kytkeytyviä puisto- ja aukiosommitelmia.

Högforsin tehdasalue jätettiin toistaiseksi kaavan ulkopuolelle. Keskustassa rakennusten kerrosluvuksi määrättiin enintään 4 kerrosta, ja muutamassa korttelissa jopa korkeammaksi. Keskustakorttelit ovat pääkatujen suuntaan suljettuja ja avautuvat ympäröivien viheralueiden suuntaan. Muualla kerroslu- vuksi merkittiin enintään kaksi kerrosta.

Karkkilan kauppalan asemakaava vuodelta 1934.
Kuva Karkkilan kaupunki.

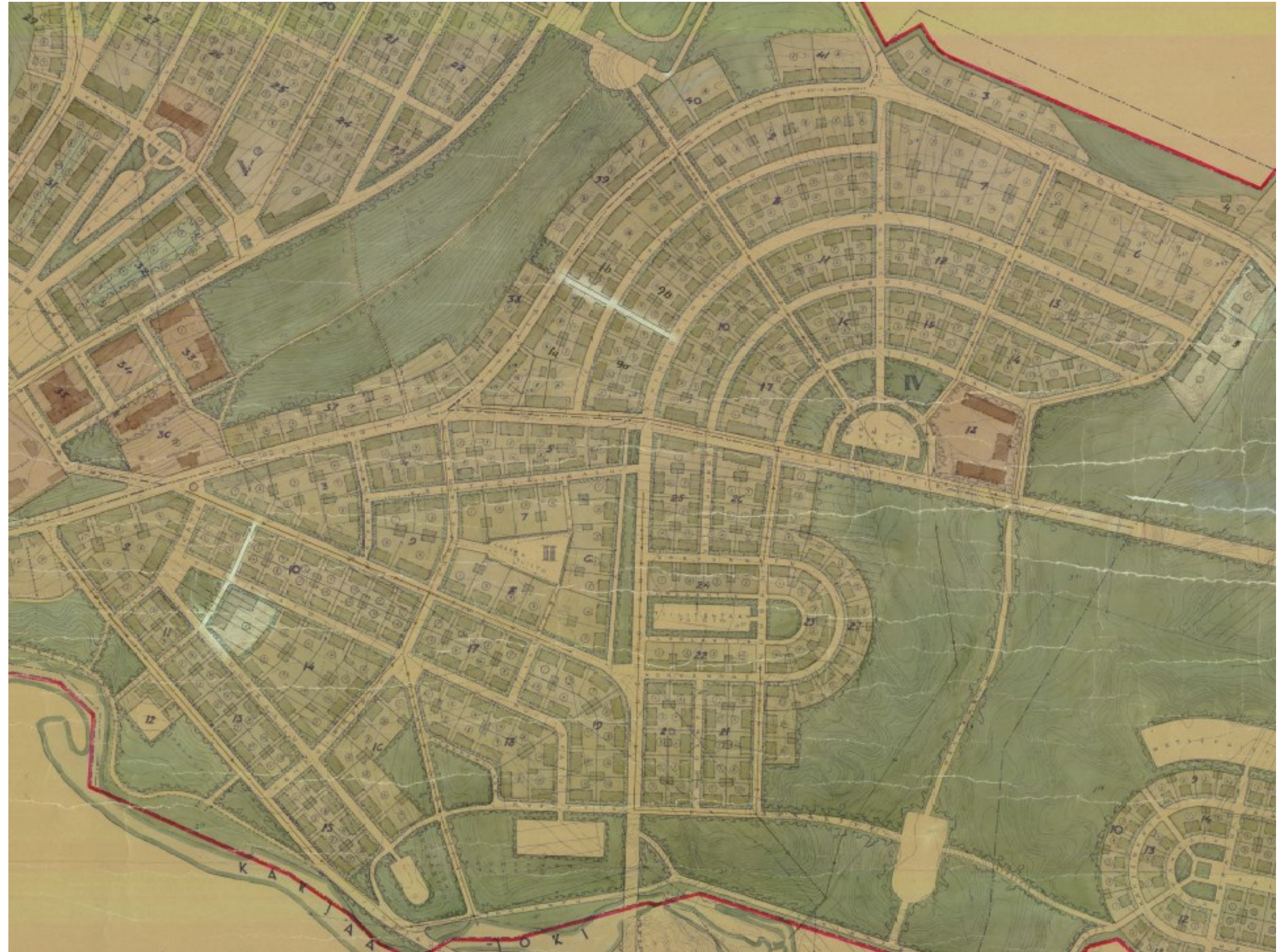
3. 4 Asemakaavan toteuttaminen Kannaksen ja Korven alueilla

Kaavan valmistuttua kesti kuitenkin vielä monta vuotta ennen kuin päästiin rakentamaan. Valtioneuvostossa vahvistettava tontinjako hyväksyttiin vasta vuonna 1937, jolloin ensimmäiset kaavan mukaiset tontit lohkottavissa. (Rentola s 795)

Kuntaan palkattiin samana vuonna 1937 ensimmäinen rakennusmestari, kemiläinen Kauko Ukkola. Ensi töikseen hän laati kauppalaalta tontit ostaneille ilmaiset tyyppipiirustukset. Myös kaupungin maita hoitanut työnjohdaja Kalle Suonoja siirtyi kauppalan rakennustoimistoon johon lisäksi palkattiin maanmittaaja. Suurimmillaan rakennustoimiston palkkalistoilla oli syksyllä 1937 jo 44 henkeä, pääasiassa katu- ja viemäritöissä Huhdintiellä ja Toivionkadulla.

Helmikuussa 1938 kauppalanvaltuusto päätti ottaa valtiolta 500 000 markan lainan omakotirakentajille. Koska Noholanpelto oli jo täynnä, päätettiin avata uusi omakotialue Nyhkälän Korpeen. Toinen uusi alue sai nimekseen Sudetti. Tehdas lupasi työväestölle tarkoitetut tontit kohtuuhintaan ja tuki hankintaa halpakorkoisella lainalla, jonka maksuajaksi määrättiin peräti 24 vuotta. Lisäksi oli valtiolta mahdollista saada lisälainaa. Pieni osa tonteista vuokrattiin alkuun ja myytiin vasta myöhemmin asukkaille. Ennen sotia ehdittiin tehtaan kustannuksella rakentaa Sudetin alueen kadut ja pystyttää alueelle tehtaan työväkeä varten ensimmäiset rakennukset.

Marraskuussa 1939 puhjennut talvisota pysäytti rakentamisen vähäksi aikaa.

Ote Karkkilan kauppalan asemakaavasta vuodelta 1934.
Kuva Karkkilan kaupunki.

3.5 Jälleenrakennuskausi 1940– 1950-luvuilla

1940-41	19 ruotsin lahjataloa pystytetään Korvenkadun varteen
1941	Kauppala perustaa yhdessä Högforsin tehtaan kanssa omakoti-rakennusyhtiön, Osakeyhtiö Karkki. Myös Tuki on mukana pienellä osuudella.
1943-44	Osakeyhtiö karkki rakennuttaa Sudetin ja Kannaksen alueille yhteensä 32 Puutalo oy:n tyyppitaloa. Talot myydään Kymi Oy:lle koska yksityisiä ostajia ei sodan aikana ole.
1945	Kauppala pystyttää Polarin alueelle 21 Puutalo Oy:n paritaloa
1950-l	Kauppalaan nousee kaikkiaan 267 uutta asuinrakennusta, pääosin omakotitaloja

Karkkilan ennestään jo huonoa asuntotilannetta vaikeutti talvisodan jälkeen siirtoväen asuttaminen. Kauppalan-hallituksen asettama hätätoimikunta laati jo syyskuussa 1940 anomuksen 29 ruotsalaisen lahjatalon saamisesta Karkkilaan. Taloja saatiin lopulta 19. Talot pystytettiin Kannaksen alueelle Korvenkadun varteen. Kauppala rakensi talot valmiiksi, pihojen ympärille istutettiin pensasaidat ja jokaiseen pihan istutettiin kaksi koivua, rakennukset maalattiin kauppalanhallituksen määräämään värisävyyn, sisälle vedettiin sähköjohdot ja 15 valopistettä, vesijoh-to, viemäri ja wc sekä Högforsin tehtaalla valmistettu liesi. (Rentola s.799)

Asutuspulaa paikkaamaan kauppala perusti huhtikuussa 1941 omakotirakennusyhtiön, Osakeyhtiö Karkki, jossa suurimpana osakkaana oli kauppala, toisena suurena omistajana Högforsin tehdas ja pienemmällä osuudella Tu-ki. Jo toukokuussa 1941 järjestettiin Tehtaan seurantalolla suuri koottavien puutalojen pienoismallinäyttely ja sitä seuraavassa neuvottelussa päädyttiin tulevien asukkaiden kanssa valitsemaan rakennusmestari Heikki Siikosen Puutalo Osakeyhtiölle suunnitteleman 60 m² kokoisen talotyyppin. Taloja tilattiin 40 kappaletta ja ne oli tarkoitus pystyttää tehtaan maille Sudettiin sekä kauppalan maille Kannakseen ruotsalaistalojen viereen. *Kauppalanajohta- ja Heiskanen joutui tiettävästi puolustelemaan, miksi työläisille rakennettiin näin isoja asuntoja tavallisten huo-neen ja keittiön kokoisten huoneistojen sijaan. Hän keksi sanoa että pieniessä asunnoissa nousivat yksikkökustan-nukset korkeiksi ja lisäksi oli asumistasoa vähitellen syytä kohottaa.* (Rentola s.799). Jatkosodan syttymisen aihe-uttama työvoimapula lykkäsi ja supisti hanketta, ja kun 22 taloa syksyllä 1943 saatiin valmiiksi, jouduttiin ne myy-mään tehtaalle eli Kymi Oy:lle, samoin kuin kevätpuolella 1944 valmistuneet 10 talon erä. Yksityisiä ostajia ei so-dan aikana löytynyt. (Rentola)

Ruotsin lahjatalot

Ruotsissa järjestettiin vuonna 1940 kansalaiskeräys Suomen auttamiseksi talvi-sodan jälkeisessä jälleenrakennustyössä. Koska Ruotsissa oli tuolloin voimassa valuutan vientikielto, keräyksen tuotto täytyi sijoittaa vientikelpoisiin tuottei-siin. Siksi rahalla hankittiin 2000 teollisesti esivalmistettua puutaloa. . Lahjata-lojen neljä talotyyppiä suunniteltiin suomessa, mutta työ– ja kokoonpanopii-rustukset tehtiin ruotsalaisten talotehtaiden standardien mukaan. Talotyyppit 1 ja 4 (52 ja 58 m2) olivat Lauri Pajamiehen suunnittelemia ja tarkoitetut asutus-keskuksiin. Urho Orolan ja Jalmari Peltosen suunnittelemat talotyyppit 2 ja 3 (58 ja 59 m2) oli alkujaan tarkoitettu maaseudulle, mutta suurin osa sijoitettiin lo-pulta kaupunkeihin. Karkkilaan rakennetut lahjatalot olivat tyyppiä 3b.

Lahjatalot jaettiin syksyn 1940 aikana yhteensä 75 paikkakunnalle. Monissa kaupungeissa on tältä ajalta ruotsalaiskatuja tai ruotsalaiskyliä. Ruotsalaista-lot olivat suuri apu asutuspulaan. Tämän lisäksi ne antoivat suuntaa suomalai-selle tehdasvalmisteisten talojen tyyppitalosuunnittelulle. (Kummala s.30)

Puutalo Oy

Kesällä 1940 perusti 21 puunjalostusteollisuuden yritystä Puutalo Oy:n te-hostamaan valmiiden puurakennusten ja rakennusten osien teollista val-mistusta ja markkinointia. Uuden yhtiön ensimmäinen merkittävä käytän-nön tehtävä oli organisoida Ruotsin lahjatalojen pystyttäminen, mutta pian saatiin myös oma taloteollisuus kunnolla käyntiin.

Tärkeää oli yhteistyö ruotsalaisten puutehtaiden kanssa , joiden suunnitel-mia muokkaamalla arkkitehdit Jorma Järvi ja Erik Lindroos suunnittelivat 1940 Puutalo Oy:n ensimmäisen tehdasvalmisteisten puutalojen tyyppita-losarjan. Yhtiön suosituimmat talotyyppit olivat Rauhakoto ja Metsäkoto, sekä puolitoistakerroksinen Rauhala joka oli Toivo Jäntin ja Jorma Järven suunnittelema. (Kummala s.19)

Otteita Puutalo Oy:n 1930-luvun esitteistä. Kansallisarkisto.

3.5.1 Korvenkadun ruotsalaistalot, tyyppi 3b

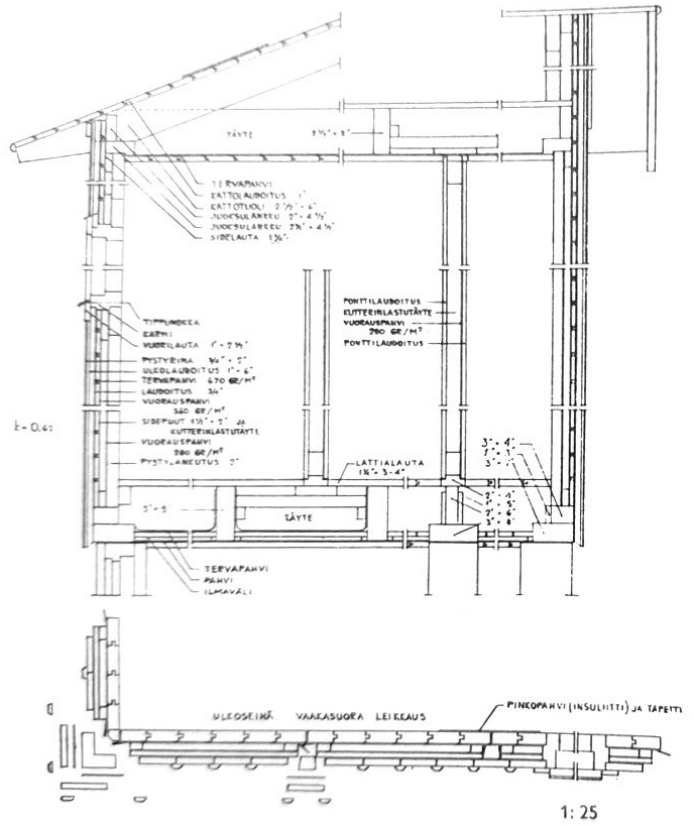
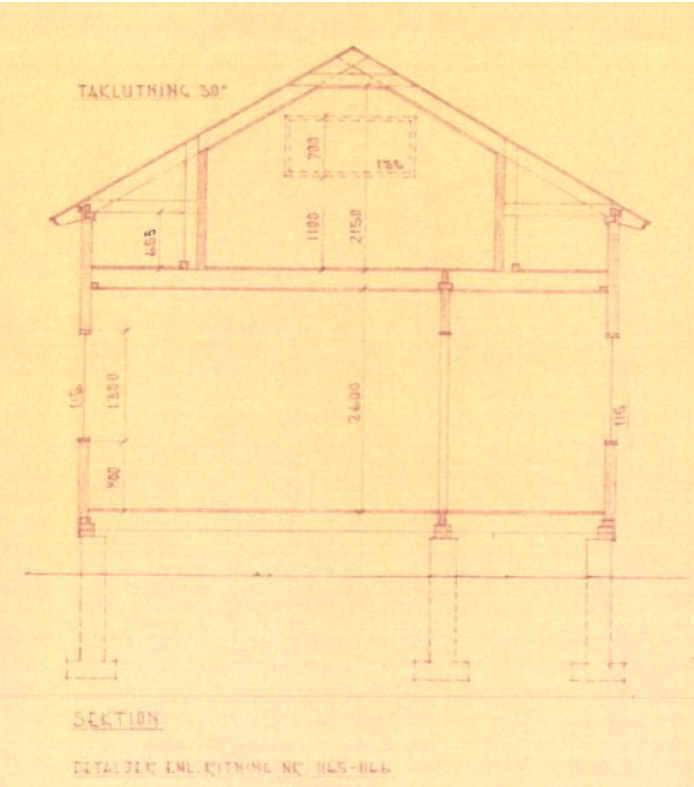
Kannaksen alueelle, Korvenkadun varteen vuosina 1940-41 pystytetyt 19 ruotsalaistaloa suunniteltiin Suomessa. Kaupunkeja ja kauppaloita varten tarkoitetun talotyyppin 3b suunnittelijoina olivat arkkitehdit Urho Orola ja Jalmari Peltonen. Pohjakerroksessa oli suuri 19,5 m² kokoinen huone jonka perällä on huonetilaan avoimesti liittyvä keittokomero, toinen 16 m² kokoinen makuuhuone, eteinen ja komerotilaa. Myöhemmin toteutettavaksi tarkoitettuun ullakkokerrokseen oli suunniteltu makuuhuone ja kylmä ullakkotila.

Tehdasvalmisteiset ruotsalaistalot poikkesivat rakenteensa puolesta totutusta. Hirren tai rankarakenteen sijaan oli kantavana runkona pontattu yleensä 2 tuuman pystylankutus. Sen ulkopuolella oli 1-2½ tuumaa paksu vuorauspahveilla tiivistetty täytetila, jonka ulkopuolella oli raakaponttilauta ja ulkoverhous. Samaa ratkaisua sovellettiin ja markkinoitiin Puutalo Oy:n kohteissa erityisesti maaseudulle ja pika-asutukseen puutavaraa säästävänä rakenteena.

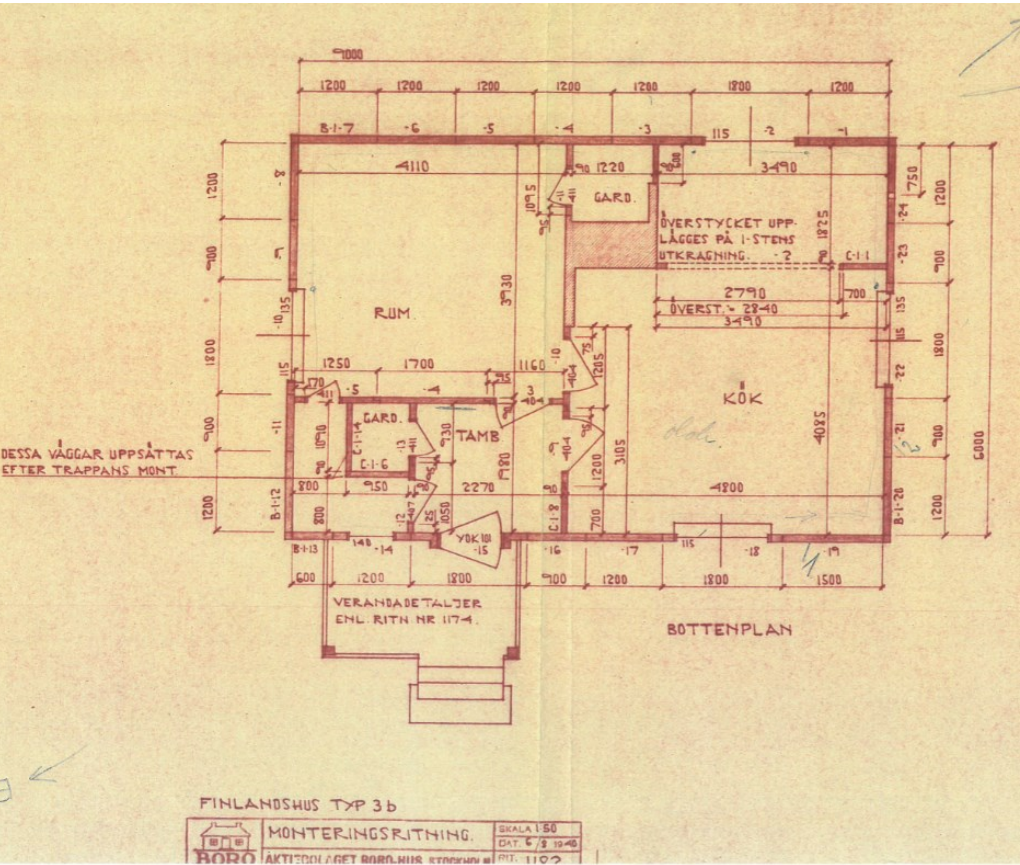
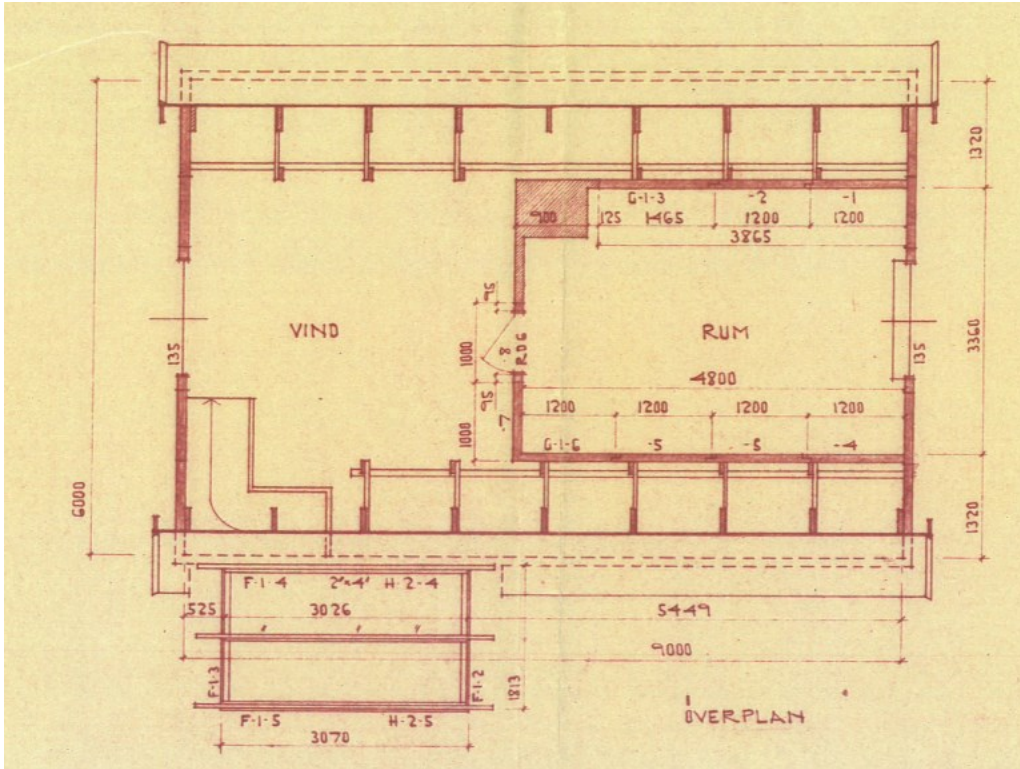

Valokuva Korvenkadun juuri valmistuneen lahjatalon edustalta.

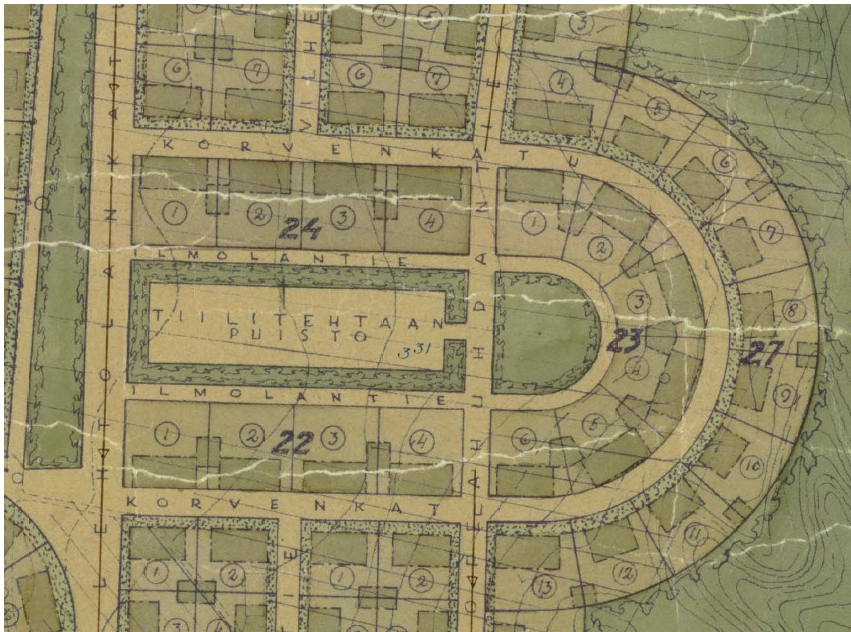
Kuva Ritva Soimela– Nikula

Arkkitehtilehdessä nro 2/1941 julkaistu ruotsalaistalon rakenneleikkaus. Kantavana rakenteena seinän sisäpinnassa on 2 tuuman pystylankutus.

Korvenkatu 22-23 rakennuslupapiirustuksiin liittyvät ruotsinkieliset asennuspiirustukset.

Vuoden 1953 ilmakuvastä ilmenee miten Korvenkadun ruotsalaistalot pihapiireineen toteutettiin täsmällistä ja säännönmukaista jäsentelyä noudattaen. Rakentamisen yhteydessä kauppala istutti pihojen ympärille pensasaidat. Pihat istutettiin kaikki neliöt hyödyntäen, suorakulmaista jäsentelyä noudattaen hyöty-puutarhoiksi. Rakennukset sijoitettiin asemakaavasta poiketen vinosti katuun nähden. Tällainen aikakauden ihanteiden mukainen avoin korttelirakenne luo paremmin yksityisyyttä tiiviissä rakenteessa. Lisäksi vinottaisella sijoittelulla rakennuksista avautuu pitkiä näkymiä naapurirakennusten ohi ja katutila säilyy valoisana. Tiilitehtaanpuisto on vielä peltoalueena, mutta sen reunoille on jo istutettu suojaavat puurivit. Toteutusta voi verrata yllä olevaan otteeseen vuoden 1934 asemakaavasta.

3.5.2 Kannaksen jälleenrakennuskauden tyyppitalot ja kaupunkikuva

Nykyinen Kannaksen alue on käytännössä rakentunut lähes kokonaan jälleenrakennuskaudella. Vanhimmat 1940-luvun rakennukset sijoittuvat Korvenkadun, Rajakadun ja Vihdintien varteen.

Karjaanjoen suunnalta arviolta 1960-luvulla otettu ilmakuva Kannaksen pientaloalueen yli. Samanlaisina toistuvat tyyppitalot muodostavat yhtenäistä kaupunkikuvaa. Leveähkö katu kohtisuoraa edessä on Lehtolankatu, jonka varressa tuolloin oli avoin puistokaistale. Taustalle Helsingintien varteen on noussut kerrostaloja. Harjun takana näkyy Sudetin pientalo-alue. Ilmakuva kirjasta Suojelun arkea. Valokuvaaja Alan Riikonen.

Huvilakatu, pohjoisreuna

Rajakatu

Vihdintien 1940-50-lukujen rakennuksia.

Näkymä Lehtolankadulta. Puuverhouksen ohella käytettiin jälleenrakennuskauden pientaloissa myös yleisesti vaaleaa hieman ruskeaan taittuvaa rois-kerappausta. Vasemmanpuoleisessa rakennuksessa näkyy aikakauteen liittyvänä modernina yksityiskohtana nurkkaikkuna, joka uudella tavoin avasi näkymiä ja toi valoa asuntoihin. Tonttien takaasaan rakennettiin talousrakennukset usein neljän tontin yhteisinä kokonaisuuksina. Modernin rakennustyylin vastakohtana saatettiin näissä toteuttaa perinteisiä rakennustapoja ja yksityiskohtia. Sekä Kannaksen että Polarin alueilla esiintyy tällaisia mm luhtiaitoiksi rakennettuja talousrakennuksia.

3.5.3 Korven jälleenrakennuskauden tyyppitalot ja kaupunkikuva

Suri osa Korven alueen nykyisestä rakennuskannasta on jälleenrakennuskaudelta, mutta alueella erottuu selvästi myös Nyhkäläntien varren vanhempi rakennuskerrostuma sekä myöhempi 1960-luvulle painottuva rakentaminen

Osasuurennos lännestä Korven suuntaan otetusta 1950-luvun ilmakuvasta. Edustalla näkyy Nyhkäläntien varren ja Korven alueen asutusta. (Ilmakuva Karkkilan Kotiseutuyhdistyksen arkisto)

Karkkilan jälleenrakennuskauden pientaloissa esiintyy yleisesti kauniina yksityiskohtina kaipa pystypaneeli ja ulokeparvekkeet koristeellisine teräskaiteineen.

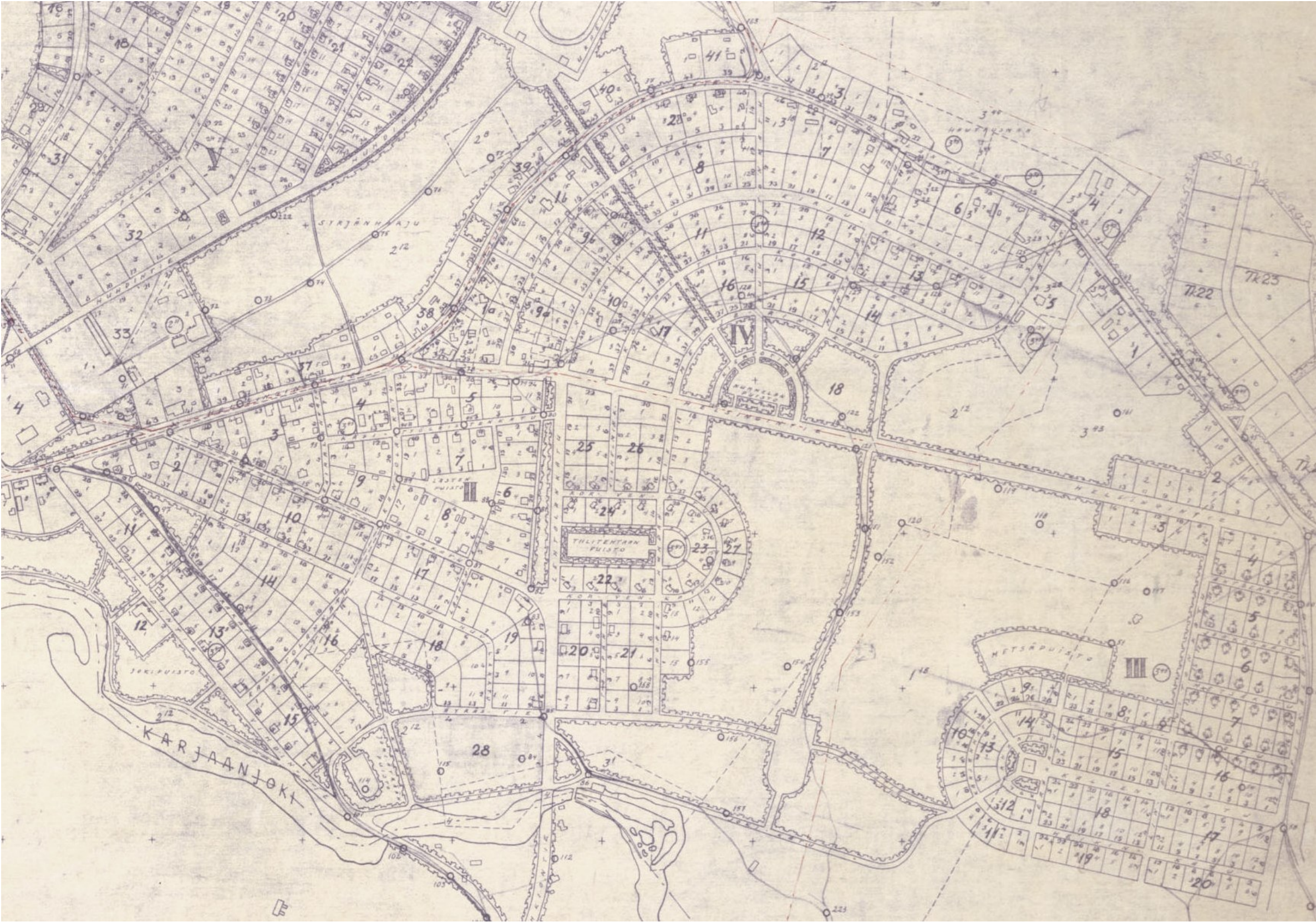
Kirjurinkatu

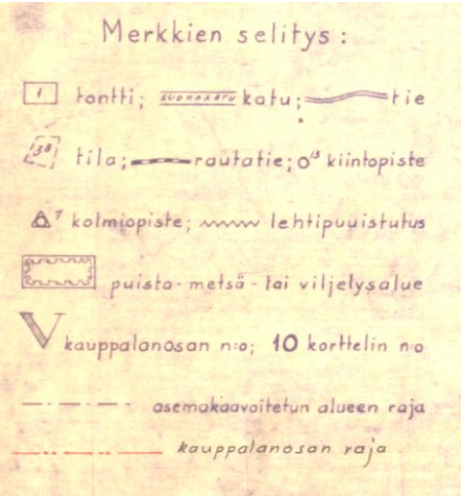
Korpitie

Kirjurinkatu

Ote asemakaava-alueen päiväämättö-
mästä, arviolta 1940-luvun lopulla, aina-
kin ennen vuotta 1953 laaditusta kaava-
kartasta. Pohjakartalla näkyvät mm.
vanhat tielinjaukset ja rakennukset. Kan-
naksen alueella Vihdintien ja ratakadun
varret ovat lähes valmiiksi rakentuneita,
mutta esimerkiksi Huvilakadun varressa
on vasta 4 rakennusta. Suorakadun van-
ha mutkitteleva linjaus näkyy kaava-
kartan alla. Korven alueella rakentamista
on tiiviisti Nyhkäläntien varressa ja pie-
nenä ryhmänä Kirjurinkadun itäpäässä,
muutoin alue on vielä pääosin rakenta-
maton. Polarin alueelle on vuonna 1945
valmistuneiden rakennusten lisäksi tullut
yksi uudisrakennus Helsingintein varteen.

Ilmakuva vuodelta 1948
(Maanmittauslaitos)

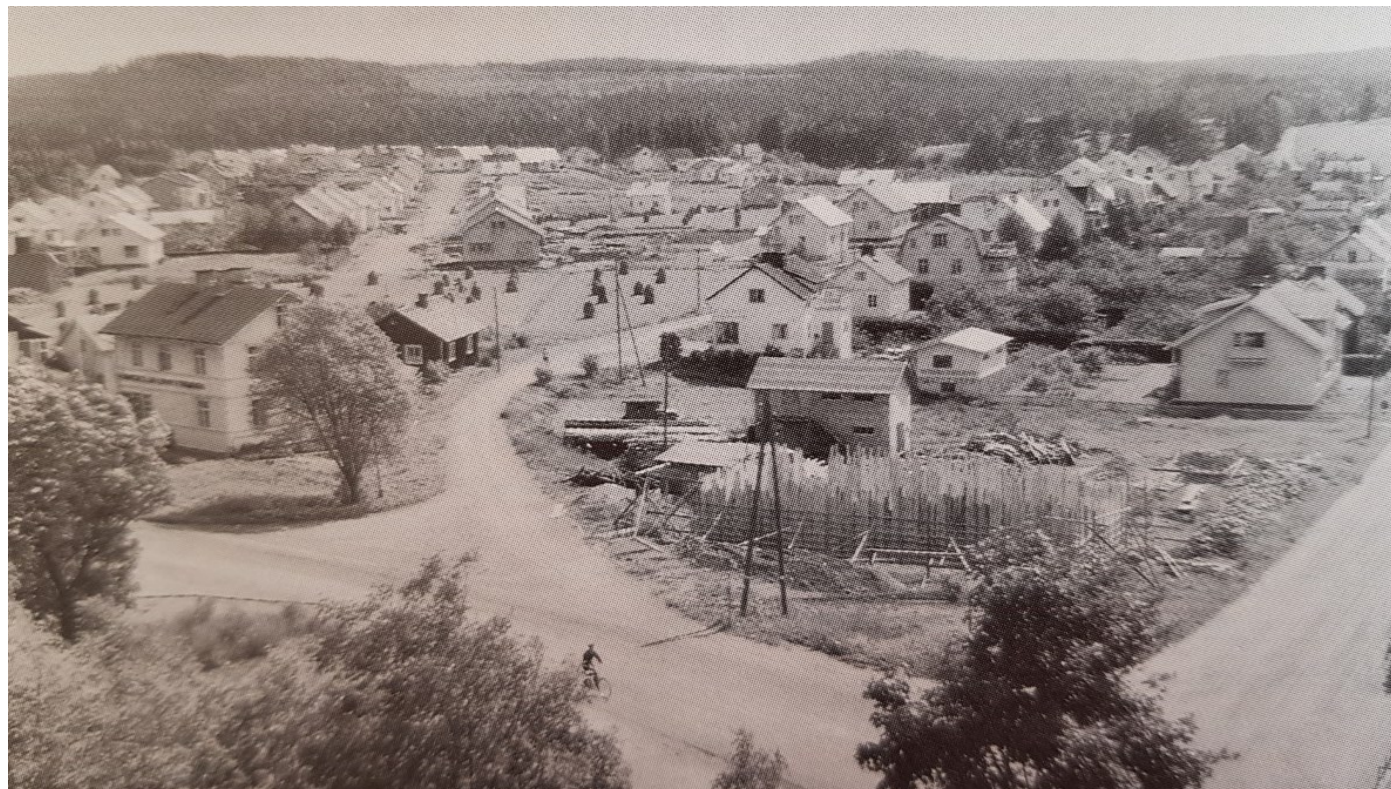
Ilmakuva vuodelta 1953(Maanmittauslaitos)

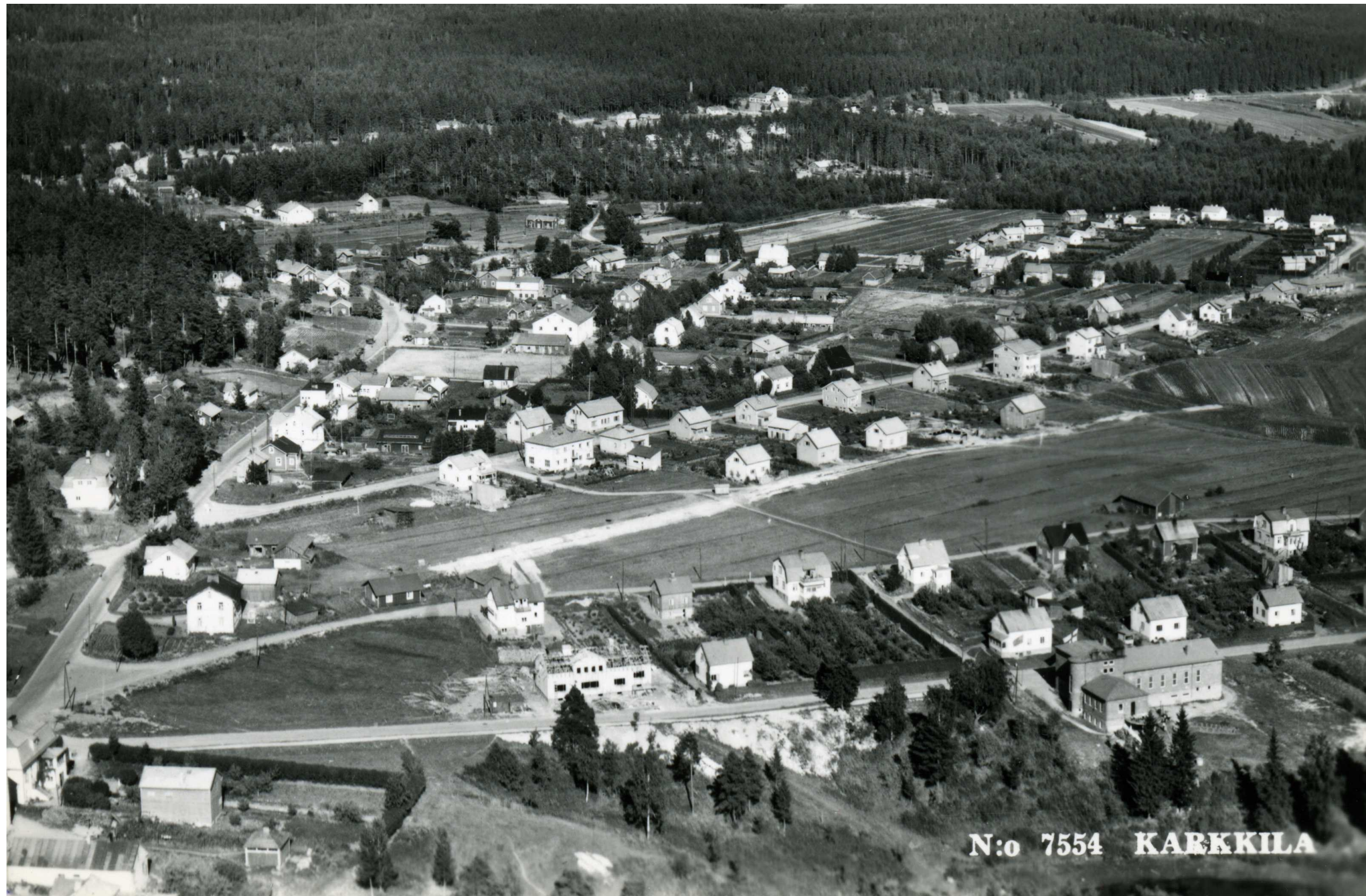
Ilmakuva vuodelta 1961 (Maanmittauslaitos)

Korven ja Kannaksen alueita leimaa asemakaavan jäsentämä säännönmukainen kaupunkirakenne ja yhtenäinen vaaleiden satulakattoisten rakennusten muovaama kaupunkikuva. Säteittäisesti sijoittuvat kadut ohjaavat liikennettä kaupungin keskustaa kohden. Allan Riikosen ilmakuva vuodelta 1962.

1950-luvulla otettu valokuva Helsingintien, Huvilakadun ja Vihdintien risteyksestä itään. Kohtisuoraan edessä näkyvällä Huvilakadulla muodostavat vaaleat, tyypiltään toistuvat, satulakattoiset jälleenrakennuskauden talot yhtenäistä katukuvaa, kun taas siitä seuraavalla 1930-luvulla rakennuneella Suorakadulla ovat rakennukset kooltaan ja kattomuodoltaan selvästi vaihtelevampia. Katujen väliin jäävässä nykyään koivua kasvavassa kolmionmuotoisessa puistossa on heinää seipäillä. Edustalla rakennetaan Kansantaloa. Kuva kirjasta Karkkilan historia. Karkkilan museo.

Edustalla Kannaksen alueen 1930-40-lukujen asutusta. Huvilakadun ja Rajakadun välinen alue on vielä peltoa. Taustalla näkyy Korven alue, joka sekin oli tuolloin vielä pääosin viljely- ja metsämaana. Kuvan vasemmassa alareunassa Vihdintien varressa on vuonna 1932 valmistunut työväentalo. Postikortti/ Karkkilan museon arkisto.

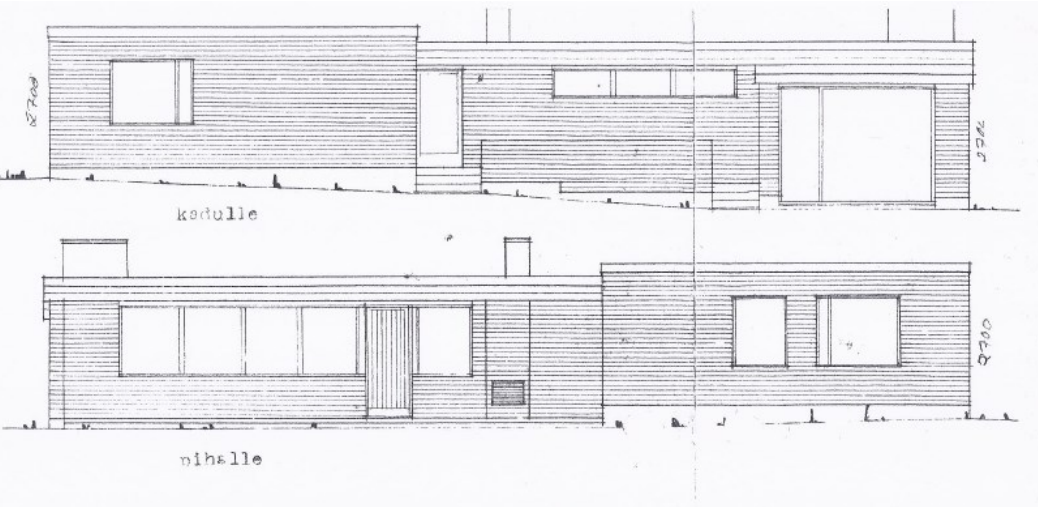
3.6 Muutokset Kannaksen ja Korven alueilla 1950-luvun jälkeen

Aikajana 1960-	
1961	Hyvinkään-Högfors radalla lopetetaan henkilöliikenne
1967	Hyvinkään-Högfors radalla lopetetaan tavaraliikenne
1969	Kunta ja kauppa yhdistyvät
1980-l	Helsingintietä suoristetaan, Turuntien linjausta muutetaan Närön talon kohdalla

Kannaksen alueen 1960– ja 1970-lukuijen täydennysrakentaminen kohdistui erityisesti Suorakadun ja Huvilakadun väliseen kortteliin 14 itäosaan. Alueelle toteutettiin yksilöllisiä aikakaudelleen tyypillisiä yksikerroksisia erillispientaloja joissa puun ohella käytettiin myös tiiltä. Kadun suuntaan avautuvat asuinrakennukseen integroidut autotallit ajoteineen muodostavat uuden katukuvassa korostuvan elementin. .

Uutta ilmettä loi myös yleistynyt tasakatto johon usein liittyi korkea korostuva räystäs- linja. Oman linjakkaan kokonaisuuden muodostaa Huvilakadun reunaan puiston ääreen toteutettu julkisivussa porrastuva 1– kerroksinen rivitalo.

Myöhempää rakennuskantaa edustavat lisäksi Huvilakadun päähän rakennetut vanhustentalot , Äyrästien eteläreunaan entisen kauppapuutarhan paikalle toteutettu rivitalokortteli, Käsityöläisenkadun varren kerrostalot sekä Lehtolankadun varren teollisuusrakennukset.

Suorakadun varressa on säilynyt rakennusmestari Arvo Jaakkolan suunnittelema vuonna 1974 valmistunut aikakaudelleen tyypillinen tasakattoinen omakotitalo.

Huvilakatu, pohjoisreuna

Äyrästie

Huvilakadun rivitalo

Huvilakatu

Valtaosa Korven alueesta on rakentunut 1960– ja 1970-luvuilla. Alueelle pystytettiin tuolloin runsaasti aikakauden tyyppitaloja. Erityisen paljon esiintyy Puutalo Oy:n tyyppitalomallia Markuntalo, jossa on loivalla satulakaton varustettu yksikerroksiseen 4 huoneen ja keittiön rakennus johon liittyy matalampi autotalli ja talousrakennus. Rakennuksen pohjapiirros on esitetty Polarin kuvauksen yhteydessä sivulla 42. Alueelle toteutettiin myös muita aikakauden valmistalomalleja sekä harvoja yksilöllisesti suunniteltuja asuintaloja.

Myöhempää rakennuskantaa edustavat lisäksi Nummitien, Korpikujan ja Mäntylänkadun rivitalot.

Korpitie, Puutalo Oy:n 1960-luvun tyyppitalo Markuntalo oli Karkkilassa hyvin suosittu malli. Talotyyppiä esiintyy paljon sekä Korven että Polarin alueilla ja yksittäisinä rakennuksina myös Kannaksen alueella. Ylemmässä kuvassa esi-merkki Korpitieltä ja alemmassa kuvassa näkymä Kirjurinkadulta.

Mäntylänkatu

Nurmitie

Värjärinkatu

Kirjurinkatu

3.7 Kauppa ja yritykset Kannaksen ja Korven alueilla

*Kuvassa: Rajakadun ”pikku” Tuki.
Kuva: Allan Riikonen*

Tuen kauppa

Högforsin työväestön vuonna 1904 perustama Osuuskunta Tuen Rajakadun sivumyymälä avattiin vuonna 1942. Nykyään rakennuksessa toimii päiväkot.

Ylempi kuva Kotiseutulehden numerosta 29/2013, valokuvaaja Allan Riikonen.

Ylemmässä kuvassa Heinosten vuonna 1941 rakentama ja 1950-luvulla leipomokasi laajentama rakennus. Oikealla näkyy Tuen kaupan kulma. Lähde Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehti nro 21/2009. Alemmassa kuvassa rakennus tänä päivänä.

Ratakadun leipomo

Mikkelistä kotoisin olleet Väinö ja Martta Heinonen rakensivat 1941 paikkeilla asuintalon Rajakatu 4:än. 1950-luvun alussa he perustivat kotileipomon taloon tehtyyn laajennukseen. Leipomon yhteydessä oli myös kauppa. Vuonna 1962 leipomon myytiin Aimioille, joilla oli myös toinen myymälä yhdyskulman (Yhdyspankin) talossa ja vuonna 1966 leipomo siirtyi Matti Laaksolle, joka oli aloittanut uransa Aimion leipomon oppipoikana. 1970-luvulla leipomon tilat alkoivat käydä ahtaiksi ja uusi leipomo rakennettiin Rajakadun vastakkaiselle puolelle. Vanha leipomorakennus on nykyään asuntokäytössä, ja piharakennuksessa toimii valokuvausliike.

Uudempi leipomorakennus myytiin leipomon lakkauttamisen jälkeen helsinkiläisen Hankintatukku –liikkeelle. Hankintatukku on myöhemmin laajentanut toimintaansa viereiseen uudis-rakennukseen sekä Käsityöläisenkadun varressa sijainneeseen autoilija Voitto Juutilan entiseen autohalliin.

Lähde Henna Mitrunen, haastattelu ja artikkeli Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehdessä nro 21/2009.

Rajakadun varteen 1940-luvun lopulla rakennettu Kuusilinnan aumakattoinen on selvitysalueen harvoja asuin- ja liikeyrakennuksia.

*Anita ja Kosti Aimio Rajakadun myymälässä.
Lähde Karkkilan kotiseutuyhdistyksen lehti nro 21/2009.*

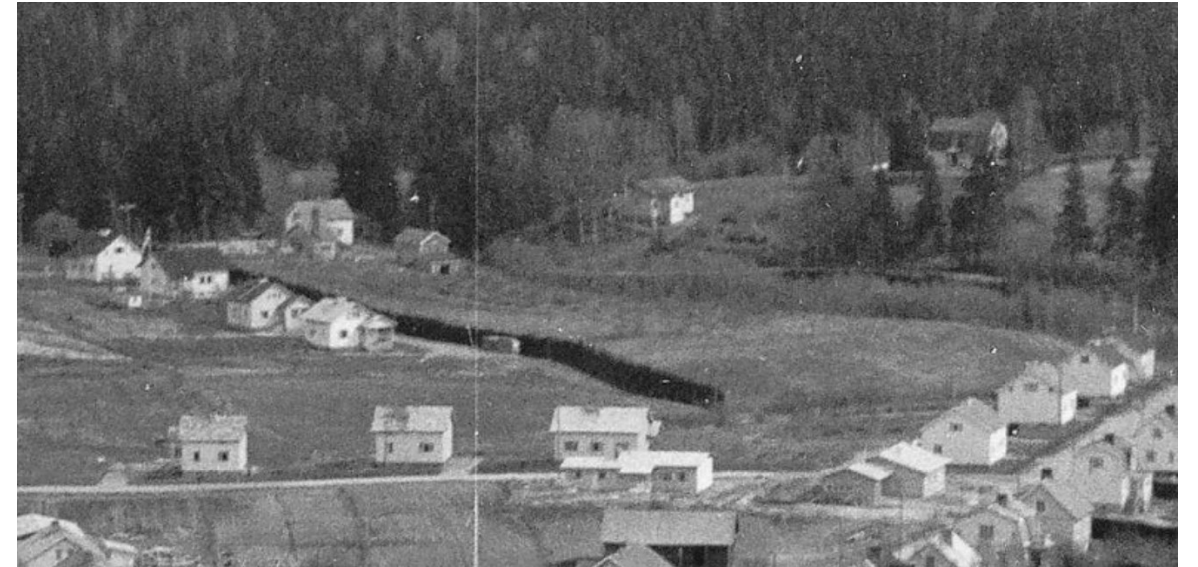

Äyrästien eteläpuolella Karjaanjoen suuntaan laskevassa rinteessä, jossa nykyään on rivitalokortteli, toimi ainakin vielä 1960-luvulla kauppapuutarha.

Joessa, entisellä myllyn paikalla näkyy Nahkionkosken eli Massakosken vuonna 1924 valmistunut voimala. Sen on omistanut Kymi-Strömberg ja sittemmin 1989 perustettu Nahkionkosken Voimalaitos Ky, jonka toiminta vuonna 2009 lakkasi.

Massakoskella on tiettävästi aikanaan ollut myös tanssilava. Jokialue jää selvitysalueen ulkopuolelle.

Äyrästien puutarhaa erottaa asutuksesta kuusialue. Ote Allan Riikosen ilmakuvasta vuodelta 1962.

Ennen voimalaitosta Massakoskella toimi Wattolan puuhiomo.

Ruukilla oli valtava metsäomaisuus, jonka hyödyntämiseksi Wolter Ramsay perusti vuonna 1894 Nahkion kosken partaalle Wattolan eli Massakosken puuhiomon. Hiomon tuotanto kaupattiin pääasiassa Venäjän paperitehtaille. Lupavasta alusta huolimatta puuhiomon toiminta jäi melko vaatimattomaksi. Siellä oli parisenkymmentä työntekijää, joista kolmannes oli naisia. Puuhiomon toiminta loppui vuonna 1922. Kuva <https://www.karkkila.fi/ruukkimuseo/historiikki.html>

Massakosken voimalaitos tänä päivänä.

Alueella on aikanaan ollut Tiilitehdas josta Kannaksen Tiilitehtaanpuisto sai vuoden 1934 kaavassa nimensä. 1960-luvulla tehdas sijaitsi nykyisen Helsingintien pohjoisreunassa nykyisen Mäntylänsäädän kohdalla. Karkkilan jälleenrakennuskaudella rakennettujen pientalojen kattotiilet olivat tiettävästi pääosin juuri tältä omalta tehtaalta. Ote vuoden 1961 ilmakuvasta. Maanmittauslaitos.

3.8 Puistot

Kauppalan alkuperäisessä asemakaavassa olivat merkittävässä osassa puistojen ja puistokatujen sommitelmat. Näillä korostettiin laajan pientalovaltaisen kaupunkirakenteen hierarkiaa ja kohokohtia.

Alkuperäisiä puistosuunnitelmia ei ole löytynyt ja tieto alueiden istutuksista on siten jäänyt ilmakuva-analyysien varaan. Sen perusteella nähdä ettei Kannaksen, Korven ja Polarin alueille puistojen toteuttamiseen löytynyt suuren asuntopulan ratkaisemisen yhteydessä resursseja.

Rakennettujen puistojen sijaan on mm viereinen Karjaanjoen laakso on tarjonnut alueen asukkaille paikkoja elämykselliseen virkistykseen. Massakoskella on myös sijainnut tanssilava.

Vuoden 1961 ilmakuvassa näkyy Kannaksen Tiilitehtaanpistoon toteutettu kenttä jota reunustavat hopeapajujen rivit. Puiston puolikaaren muotoinen päätyosaan on toteutettu sommitelmaa noudattava leikkipuisto. Muita puistoalueita olivat tuolloin edelleen viljelykäytössä.

Lastenpuistoon johtava pensaiden reunustama puistotie.

Lastenpuiston itäpuolella on puistomainen myöhemmin teollisuuskäyttöön kaavoitettu tontti.

Tiilitehtaanpuistossa on edelleen pelikenttä. Alueen länsireunaan on asemakaavassa merkitty Y-tontti.

Huvilakadun ja Suorakadun välissä on koivuja kasvava puistoalue.

4. Polarin alue

4.1 Ensimmäinen rakennusvaihe 1945

Asuntopulan hellittämiseksi heti sodan jälkeen vuonna 1945 kauppa ryhtyi rakentamaan pientaloja Ahmoon mäelle Kauppalan asemakaava-alueen itäreunaan.

Tuolloin vielä kokonaan rakentamaton syrjäinen metsäalue oli Nyhkälän kylän Anttilan entisiä maita. Alue muodosti itäisen pääteen arkkitehti Elis Kaalamon laatimalle vuonna 1934 vahvistetulle Kauppalan asemakaavalle. Yli kymmenen vuotta aiemmin valmistuneesta asemakaavasta oli tuolloin vielä valtaosa toteutumatta. Tässä selvitystyössä ei ole ilmennyt miksi juuri kyseinen varsin syrjäinen alue valittiin tuolloin rakennettavaksi.

Asemakaavassa enintään kaksikerroksiset asuinrakennukset on sijoitettu säännönmukaisesti istutuskaisojen erottamina katujen varsille. Kaavassa neljän talusrakennukset on keskitetty tontin takanurkkaan, jossa neljän tontin talusrakennukset voitiin rakentaa yhteen. Ratkaisu hyödyntää tehokkaasti pihamaata. Erillistalojen ohella on Pitkäläntien varteen merkitty kadun suuntaiset suuremmat rivitalomaiset rakennusmassat. Alueen kaupunkirakenteellisen kohokohdan muodosti Kallenkadun päätteeksi esitetty aukio ja puisto, joita kiertävät kaarevat Kolkankatu ja Kärjenkatu. Vastaavanlainen aihe on toteutunut Kannaksen alueella. Alueen ulkoreunaan metsän keskelle on merkitty *Metsäpuisto*. Läntinen osa alueesta ei kuitenkaan toteutunut ja tähän kohtaan rakennettiin 1950-luvulla Uusi Porintie. Samalla katkesi Polarin yhteys Kannaksen kaupunginosaan.

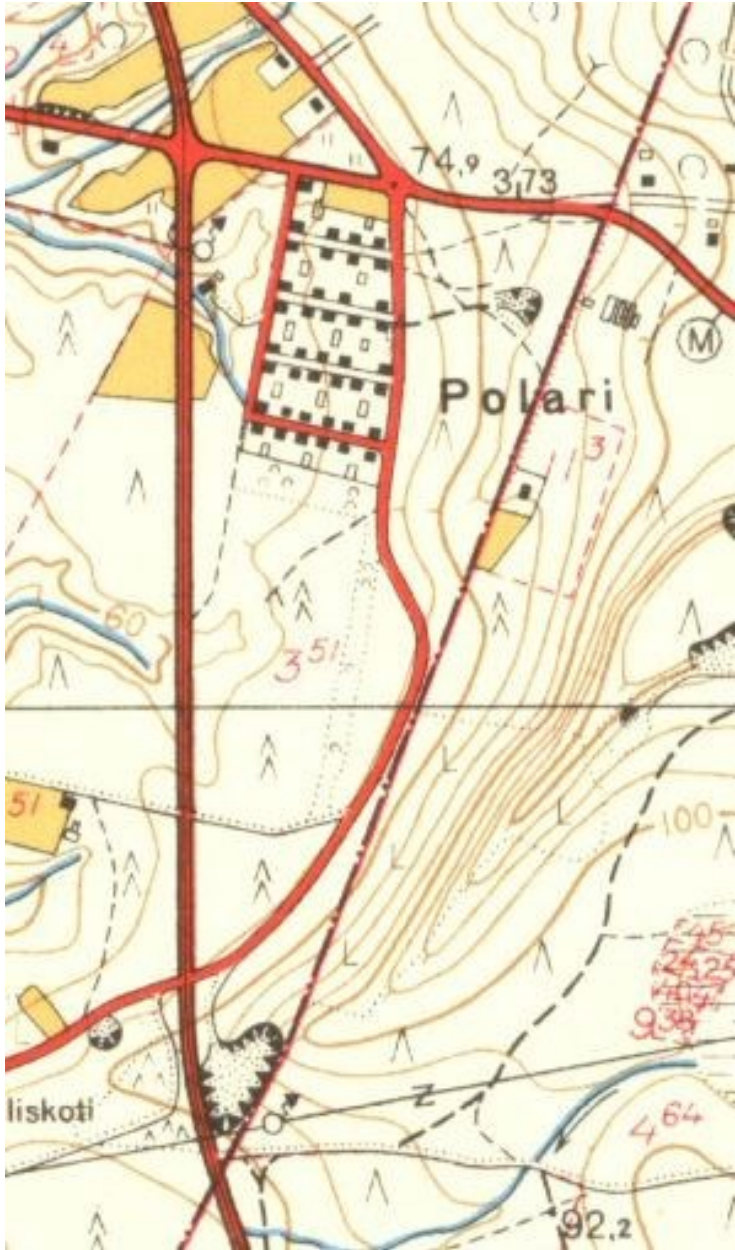
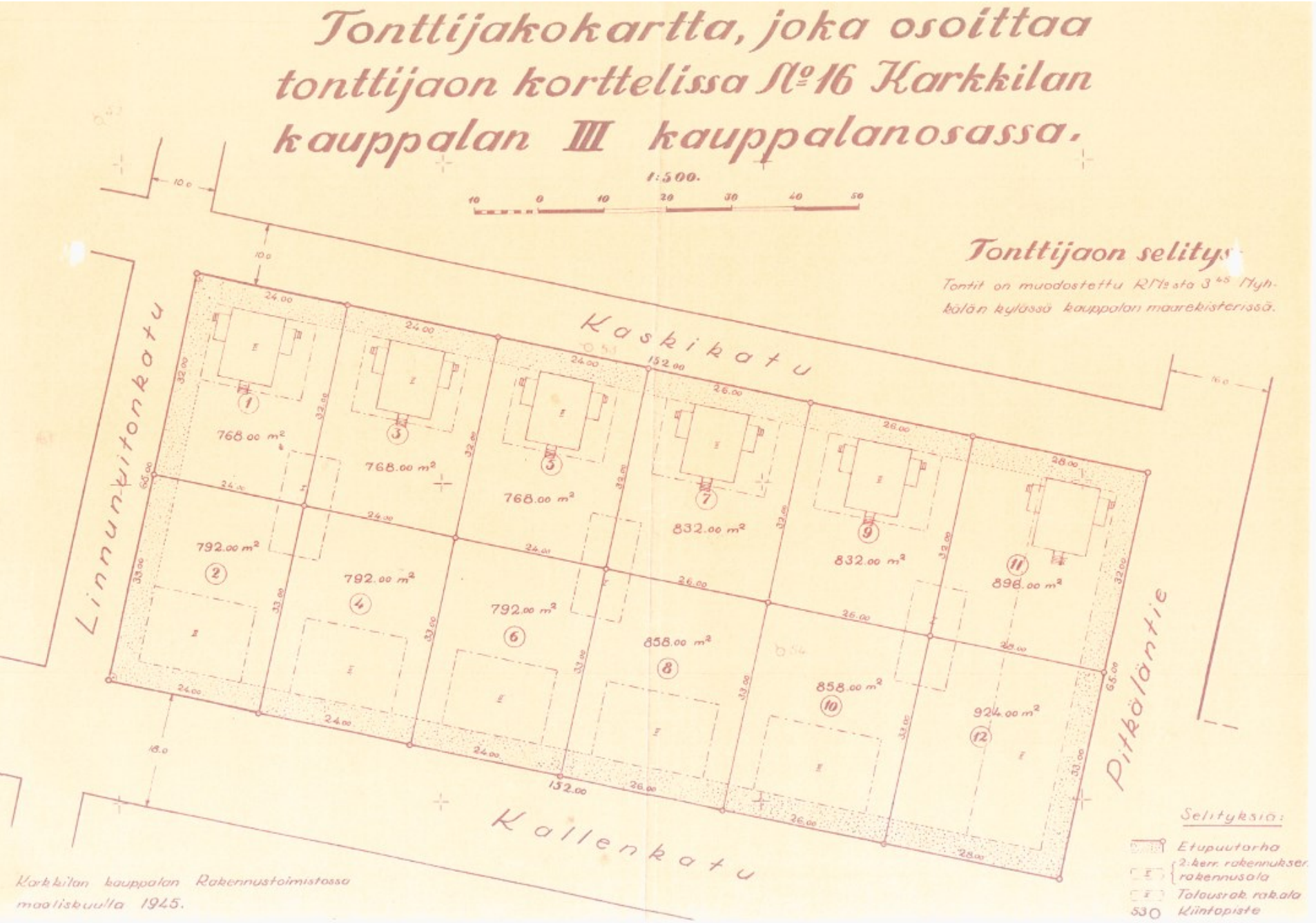
Rakentaminen päätettiin toteuttaa käyttäen Puutalo osakeyhtiön valmiita talomalleja. Kauppalan, tehtaan ja Tuen kauppaliikeen yhteinen rakennusliike Karkki oli jo aiemmin talvisodan jälkeen vuonna 1940 rakennuttanut keskustan tuntumaan suuren joukon pientaloja hyödyntäen Puutalon talotyyppijä. Nyt talotyyppiksi valittiin kahden perheen omakotitalo, tyyppi R2d, joka sisälsi kaksi 55,5 m² kokoista kahteen kerrokseen sijoittuvaa asuntoa. Kussakin asunnossa oli ensimmäisessä kerroksessa kaksi asuinhuonetta ja rungon keskiosaan sijoittuva pieni keittokomero sekä wc-tila. Ullakolle, jossa oli molemmille asunnoille yksi huone, johti yhteinen porras ja lisäksi oma sisäänkäynti.

Alueelle toteutettiin vuonna 1945 näitä talotyyppijä peräti 40 kappaletta.

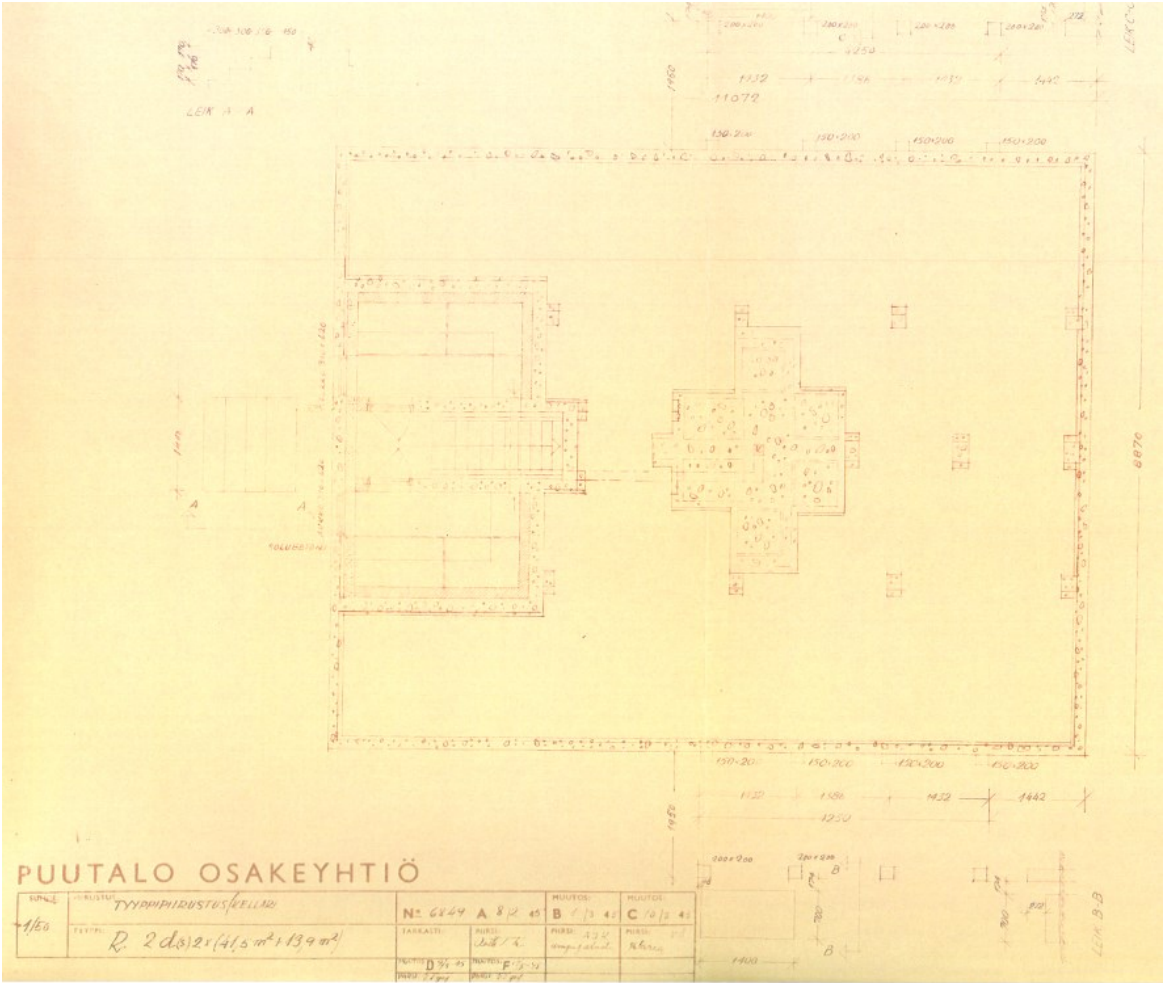
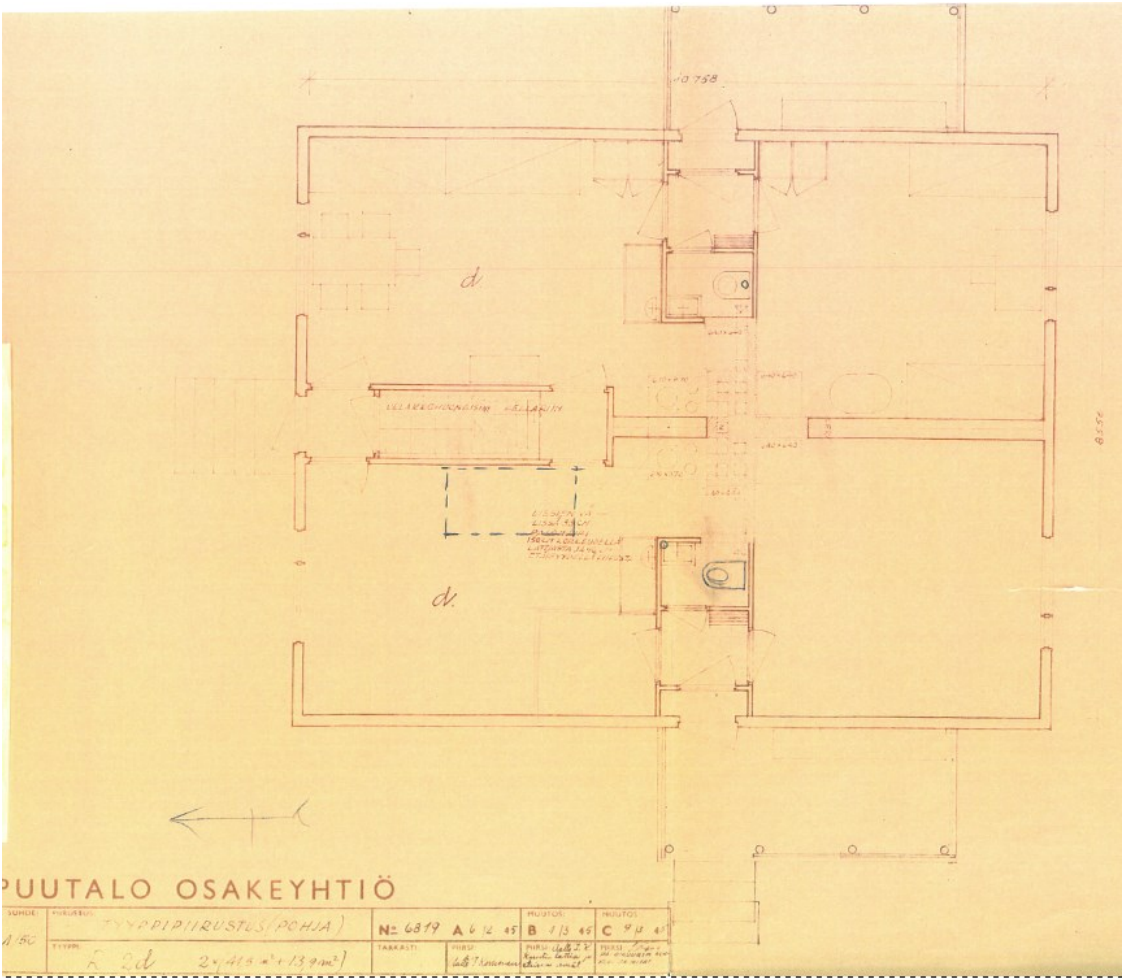
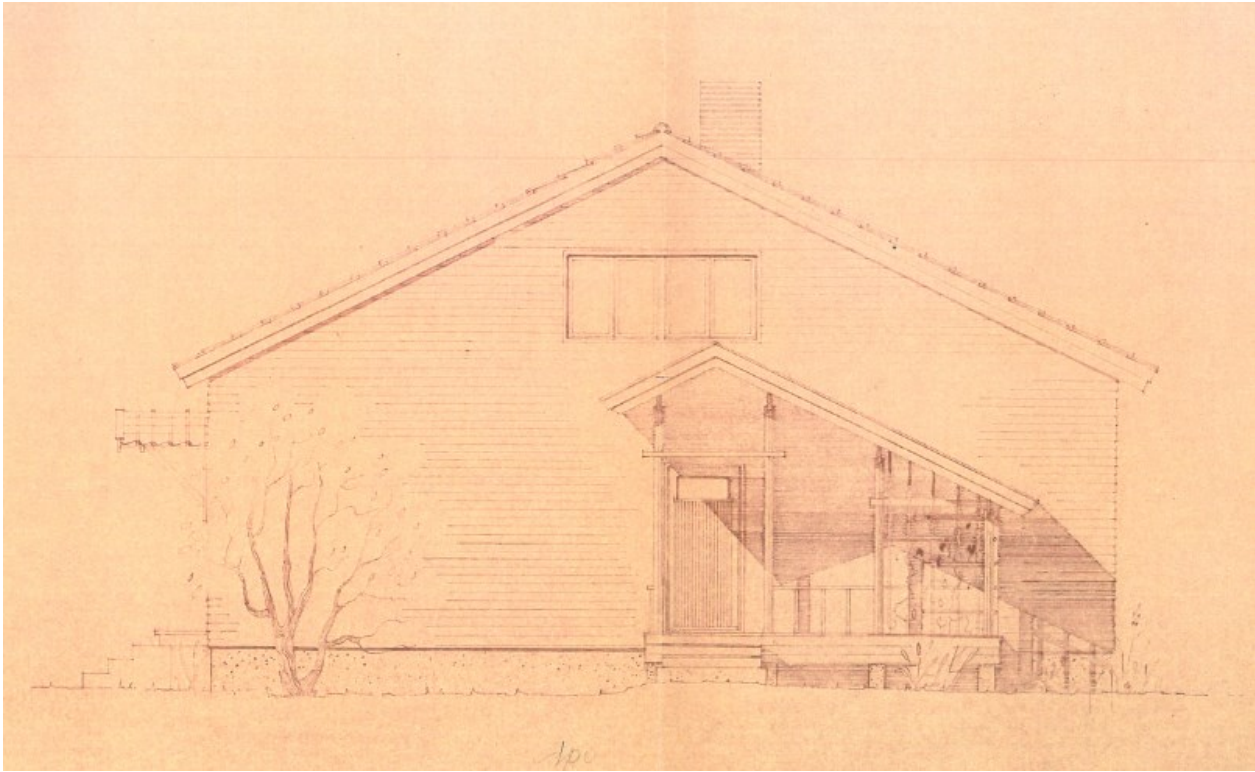
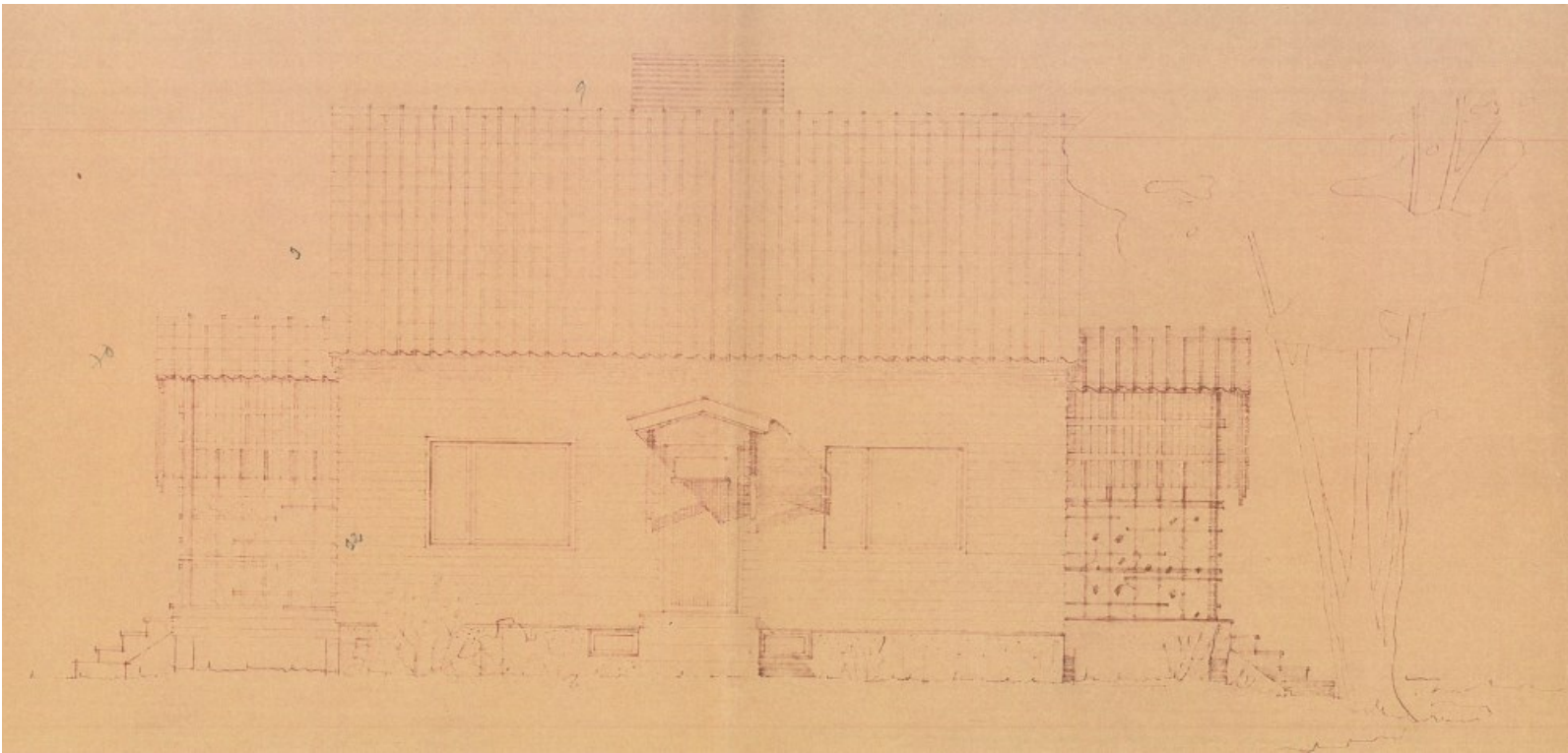
1.3.1945 päivätyn työselityksen mukaan rakennukset tuli saattaa valmiiksi 30.11.1945 mennessä. Pääosa näistä oli tarkoitettu rintamamiesten perheille. Alue sai rakentamisesta vastasi rakennusliike Polar, ja tämän perusteella alue sai myös nimen Polari. Pihojen perälle toteutettiin asemakaavan mukaan talusrakennukset, jotka aina neljän tontin osalta rakennettiin yhteen. Kuhunkin 16 m² kokoiseen rakennukseen sisältyi käymälä sekä kaksi varastotilaa.

Ote vuonna 1934 vahvistetusta arkkitehti Elis Kaalamon laatimasta Kauppalan asemakaavasta. Polarin pohjoinen osa Kallenkatuun saakka toteutettiin pitkälti alkuperäisen asemakaavan mukaisena. Myös kaavaan merkityt kadunimet ovat säilyneet. Pitkäläntien suuntaiset pitkät rakennusmassat poistettiin ja tonteille sijoitettiin muun alueen mukaiset tyyppitalot. Leveäksi pääkaduksi suunniteltu Kallenkatu on myöhemmin kavennettu ja kaavan länsiosa, johon oli kohokohdaksi suunniteltu pieni aukio ja puistosommitelma kiertävine kaarevine katuineen, jäi kokonaan toteutumatta.

Kaskikadun ja Kallenkadun väliin sijoittuvan korttelin tonttijakokartasta käy tarkemmin ilmi tonttien koot ja rakennusten sijoittuminen tontilla. Kuva KRVV

Puutalo Osakeyhtiö
Kahden perheen omakotitalo, tyyppi R2d, joka sisälsi kaksi 55,5 m² kokoista kahteen kerrokseen sijoittuvaa asuntoa. Kussakin asunnossa oli ensimmäisessä kerroksessa kaksi asuinhuonetta ja rungon keskiosaan sijoittuva pieni keittokomero sekä wc-tila. Ullakolle, jossa oli molemmille asunnoille yksi huone, johti yhteinen porras ja lisäksi oma sisääkäynti.

Polarin paritalojen julkisivuissa oli alunperin nurkista jiirattu vaalea limilautavuoraus, pystyjakoiset vaaleasävyiset ikkunat sekä lyhyet räystäät. Katto oli verhoiltu tiilellä kuten myös kuistin katos. Rakennuksen ilmeessä korostuu kuistin katon muoto ja säleiköt, sekä niihin liittyvät köynnöskasvit. Kuvassa näkyvän rakennuksen pihaa rajaa pystyrima-aita, vanhojen kuvien perusteella olivat pensasaidat kuitenkin yleisempiä. Kuva Karkkilan museo.

Vanha kuva alueelta. Pihoja rajaava avo-ojat joita ylittävät pienet sillat. Osaa ihoista rajaa lisäksi pensasaidat. Rakennukset alkuperäisessä asussaan muodostavat yhtenäistä kaupunkikuvaa. Kuva Karkkilan museo.

Osuuskunta Tuki avasi vuonna 1947 sivumyymälän Polarin alueelle. Myymälä sijoitettiin yhteen Puutalo Oy:n paritaloista.

Ahteenkatu

Jaakonkatu

Jaakonkatu

Kaskikatu

SELVITYS

III- kauppalanosan osakotitalojen talousrakennusten (40 kpl)

esiselvitys-

talous-

uudisrakennuksesta

asuinrakennuksesta

talousrakennuksesta

muutos- ja korjaustöistä

tentillä N:o

korttelissa N:o

kauppalanosassa

kadun tien varrella

Karkkilan kauppalassa.

1. Perustus. Peruspohjan laatu: sora, savi, kallio j.n.e. Perustuksen tekotapa. Kivijalan tekotapa y.m.s.	Peruspohja: savensek. mäkka. Perustus: soratäyte. Jalusta: betoni- tai kivipi-larit, umpijalusta osaksi säätöbetonista
2. Seinät. Ulkoseinät: tiilistä, hirsistä, laudoista ja välissä oleva täyte j.n.e. Väliseinän laatu: massa-, laatta-, hirsi- tai lautaseinä ja huoneistojen välisten seinien tekotapa j.n.e. Savupiiput ja ilmanvaihtokanavat: hormien rakennusaine ja tekotapa j.n.e.	seinät: laudoista piirirungol-le.
3. Katot ja välipohjat: Tarkka selvitys palkeista, täytteestä, aluslaudoituksesta, permannosta, kattamis-aineista j.n.e.	Välipohjia ei tule. Vesikatto seinätiiliilestä.
4. Tulisijat ja muut lämmityslaitteet: hellat, keskuslämmityslaitteet y.m.	Tulisijoja ei tehdä.
5. Muita selvityksiä, joita osoittavat, että rakennusjärjestyksen säännökset tulevat varteen otetuiksi.	Rakennetaan yhteis- osapuiton-tilla olevan samanlaisen talous-rakennuksen kanssa, jolloin vä-liseinä jätetään yhteiseksi.

Karkkilan kauppalassa 20 p:nä

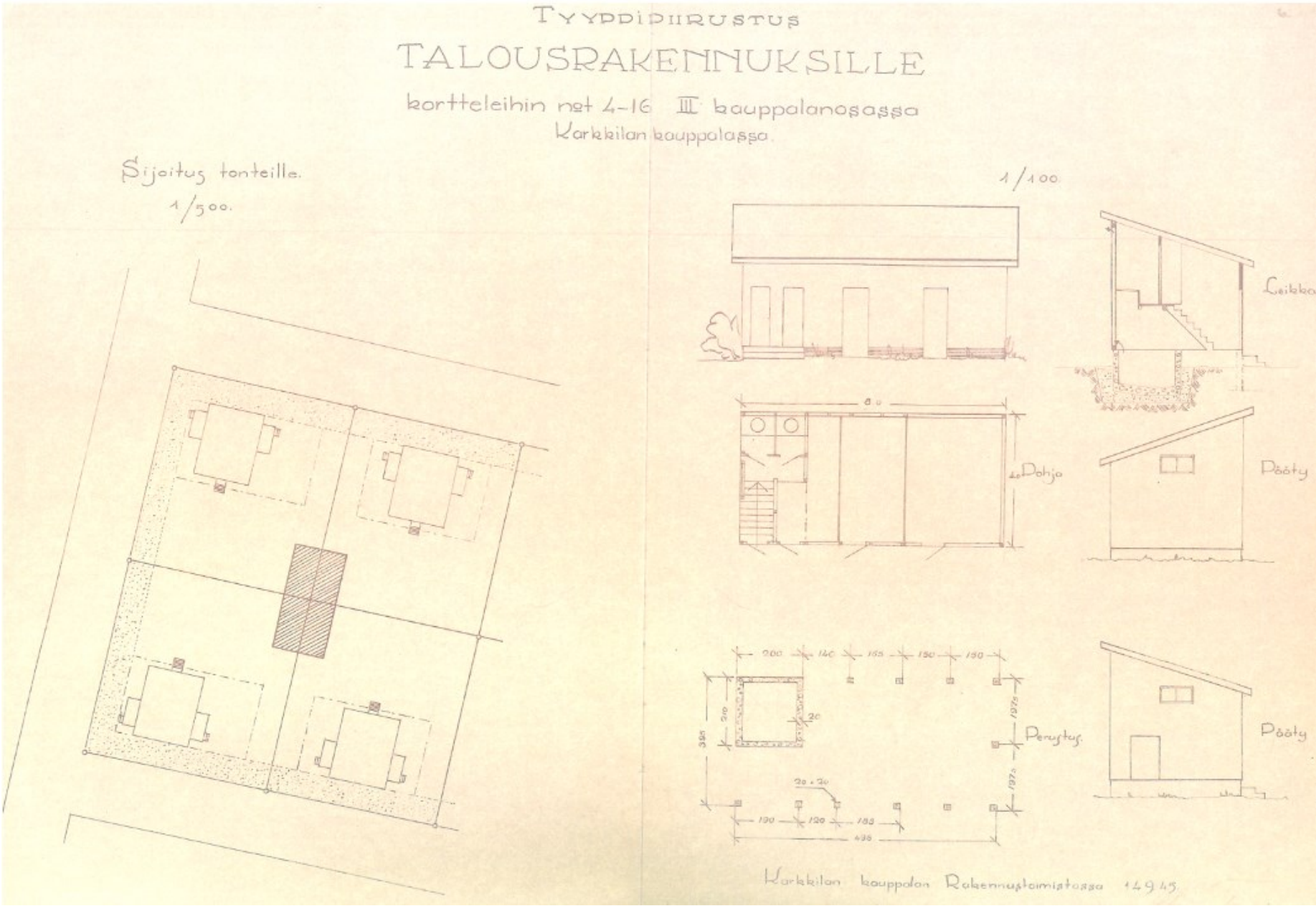
kuuta 1940.

KARKKILAN KAUPPALAN

RAKENTAMIS- JA KATUKÄSIRJOITUS

(nimi)

Karkkilan järjestysoikeuden 3.5.1946 pöytäkirjan mukaan vahvistettiin rakennettavaksi oheisen piirustuksen mukaan 40 talousrakennusta Polarin alueelle.

Metsän keskelle erilleen muusta asutuksesta sijoittuva Polarin alue vuoden 1948 ilmakuvasa. Tonteilla ei vielä näy istutuksia. Maanmittauslaitos.

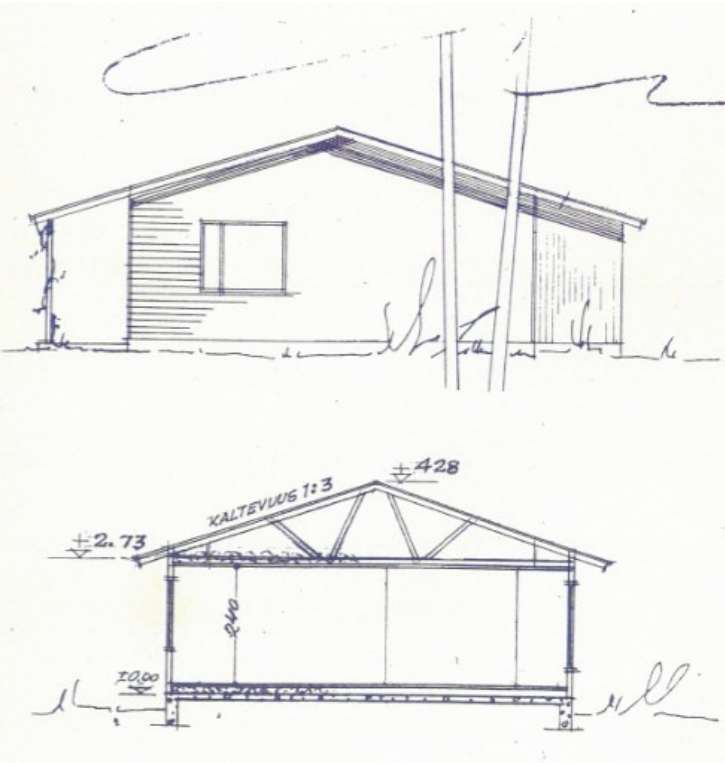
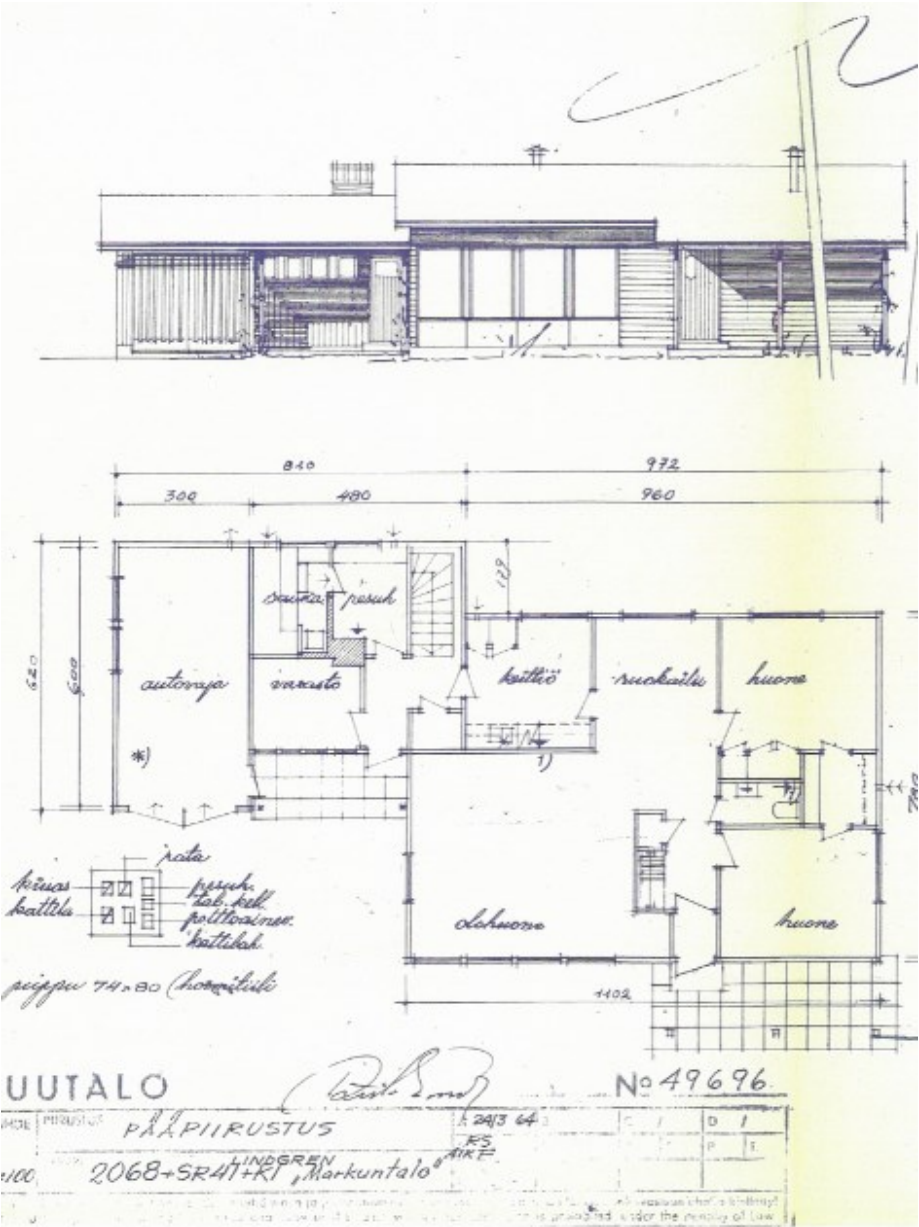

Polarin alue vuoden 1961 ilmakuvasa. Maanmittauslaitos. Kuvasta ilmenee miten piha-alueet oli istutettu säännönmukaisesti hyötypuutarhoiksi. Katujen varsilla ja tonttien välissä ei näytä olevan säännönmukaisia pensasistutuksia. Porintie on rakennettu alueen länsipuolelle. Uusi Valtatie, nykyinen Helsingintie yhdistää alueen Karkkilan keskustaan.

4.2 Polarin alueen 1960-1970-lukujen rakennukset ja kaupunkikuva

4.2.1 Puutalo Oy:n tyypitalot

Puutalo Oy:n 1960-luvun tyypitalo Martintalo on Polarin alueella ollut suosittu. Martintaloja on toteutettu alueelle runsain määrin ja voi sanoa että tämä aikakaudelleen tyypillinen ja arkkitehtuuriltaan edustava talotyyppi on vahvasti muovannut Polarin eteläosan kaupunkikuvaa. Useat näistä talotyypeistä ovat hyvin säilyttäneet alkuperäiset piirteensä. Talotyyppiä esiintyy yksittäisinä rakennuksina Kannaksen alueella ja runsaammin Korven alueella.

SELVITYS	
Osaatohoitaja Toivo Partanen omakotirakennuksen rakentamistyöstä.	
asuinrakennuksen/taloussrakennuksen/liiketarakenmus/uudisrakennus/muutos- ja korjauksista tontilla No 12 korttelissa No 333333 kauppalanosassa Pikkälän tien varrella Karkkilan kauppalassa.	
1. Perustus. Perustusten laatu: sora, savi, kallio jne. Perustuksen leveys yms.	Perustusten savonkeuhkaisu hiekkas. Perustukset kaivetaan yleensä 1 metrin syvyyteen, kellarin kintalla sen vaadittuun syvyyteen. Perustukset betonista työpiirustuksen mukaan.
2. Seinät. Ulkoseinät: tiilistä, hirsistä, laudoista ja väli- sä oleva täyte jne. Julkisivujen pintakäsittely. Väliseinien laatu: massaa, laattoja, hirs- tai lautaseinä ja huoneiden välinen leveys yms.	Ulkoseinät ja väliseinät talotehtaan rakennetta. Tyyliä: palamattomat, julkisivupintansa tiijymalattu laatu. Autotallin sisäseinien ja luukan verhoukset.
3. Savi ym. korit, tulisiijet Savutormit ja ilmansäätökorit asennetaan tiijytilaan ja muut lämmityslaitteet. Hormien, tulisiijien ja muiden lämmityslaitteiden rakennusosa ja leveys yms.	Savutormit ja ilmansäätökorit asennetaan tiijytilaan ja muut lämmityslaitteet. Hormien, tulisiijien ja muiden lämmityslaitteiden rakennusosa ja leveys yms.
4. Väliopijet. Selvitys palkeista, täyteen, alustadokukset- ta, perustusta yms.	Alueohje maaväriä, kellarin pöytä betonihelvi. Tilapohja talotehtaan rakennetta puusta palamatta- milla täyteen. Kellarissa ja taloussavun betonilattiat, savunsa- pumatit.
5. Vesikatto. Selvitys kattamisineesta ja alusrakenteesta.	Vesikatto muovista, aluskate pöytätilan. Kattolle kaloportaat.
6. Muut selvitykset: jotka osoittavat, että rakennusjärjestyksen sääntöä tulevat varteenotetuiksi.	
Karkkilan kauppalassa Toivo Partanen Rakennuttajan nimi ja ammatti. osaatohoitaja Toivo Partanen	

4.2.2 Muita 1960-luvun tyyppitalomalleja

Alueen eteläosan rakentaminen käynnistyi 1960-luvulla. Alueelle toteutettiin edellä kuvatun Puutalo Oy:n Martintalon ohelle myös muita aikakauden tyyppitaloja. Puurakenteisiin yksikerroksisiin rakennuksiin liittyy yleensä loiva satulakatto, vaakapaneeliverhous ja pystyjakoiset ikkunat. Julkisivujen jäsentely on pelkistettyä ilman koristeellisia yksityiskohtia. Autotalli tai autokatos saattaa olla liitetty päärakennuksen massaun siipirakennuksena.

4.3 Myöhempi täydennysrakentaminen

1970-luvulla alkoi yleistyä tasakatot tai tasakattoja jäljittelevät hyvin loivat pulpettikatot sekä julkisivun osittainen tai tiiliverhous. Rakennukset tehtiin kuitenkin edelleen puurunkoisina. Kallenkadulle rakennettiin myös pieni ryhmä betonielementtirakenteisia pientaloja.

Myöhemmät 1980-luvun pientalot tehtiin aikakauden tyyliin 1 ½ kerroksisina.

Rivi- ja kerrostalot alueen itäreunalla

Alueen itäreunaan mäenrinteeseen metsän reunaan rakennettiin 1970-luvulla kuusi 1–kerroksisia loivalla satulakaton varustettua rivitaloa. Rakennukset ovat ilmeeltään pelkistettyjä ja aikakaudelleen tyyppisiä. Alueen eteläosaan rakennettiin tuolloin myös ryhmä vaaleaa muurimaista rakennetta muodostavia hyvin loivalla pulpettikatolla varustettuja rivitaloja. Yksityisyyttä luovat kokonaisuuteen sovitetut aidatut asuntopihat. Helsingintien läheisyyteen toteutettiin myös ryhmä 2-kerroksisia punatiilisiä luhtikäytävällä varustettuja pienkerrostaloja. Piha-alue on toteutettu ja hoidettu puistomaisena.

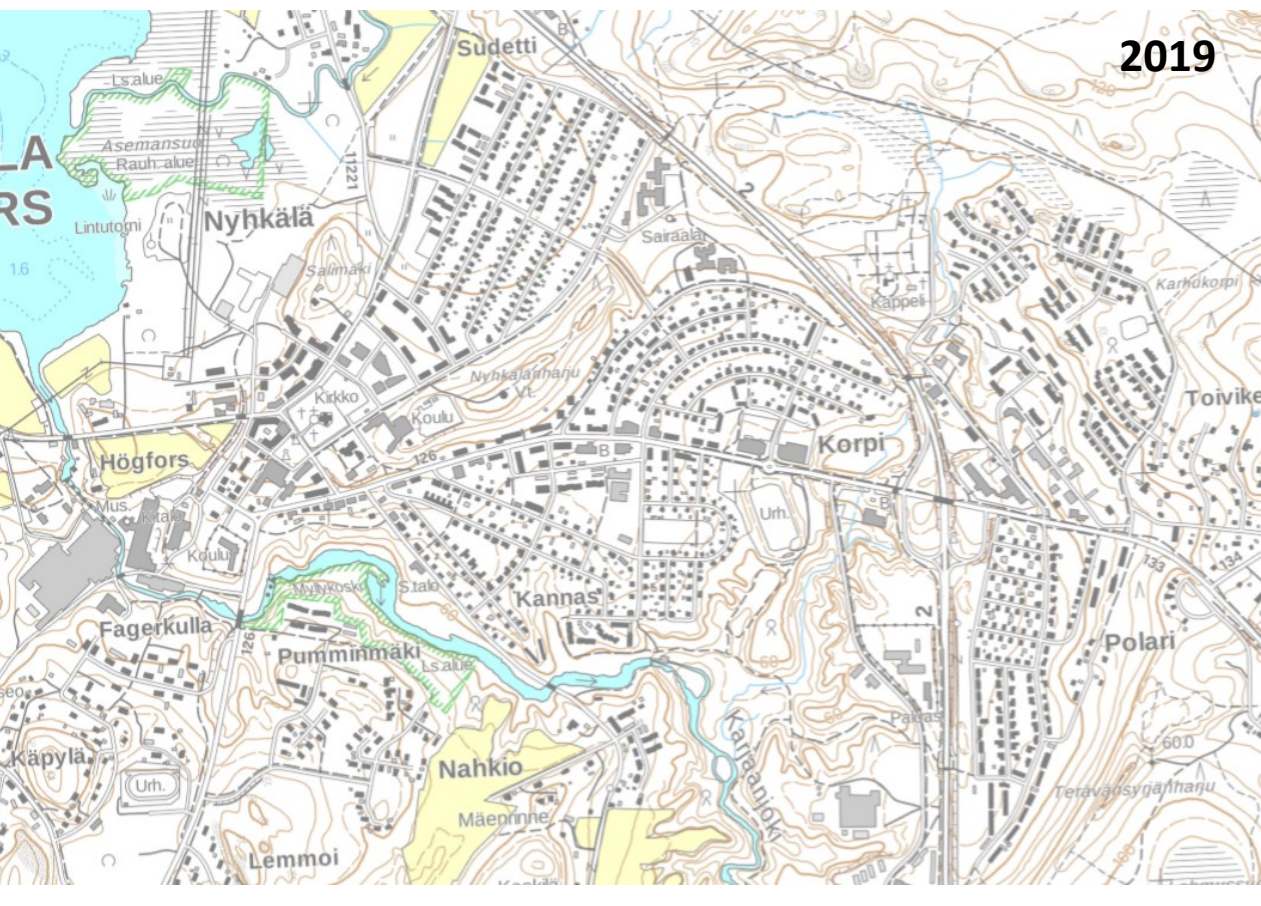
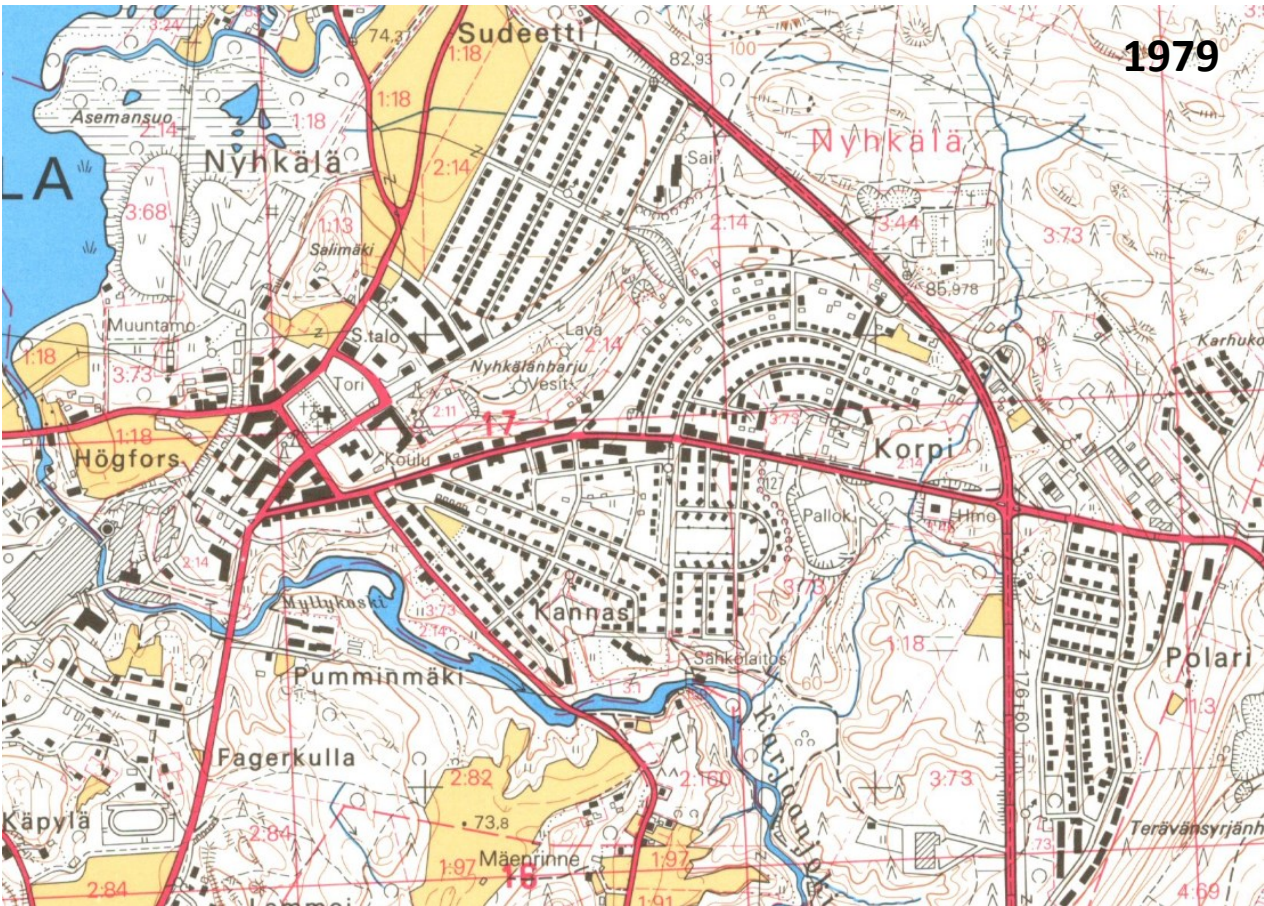
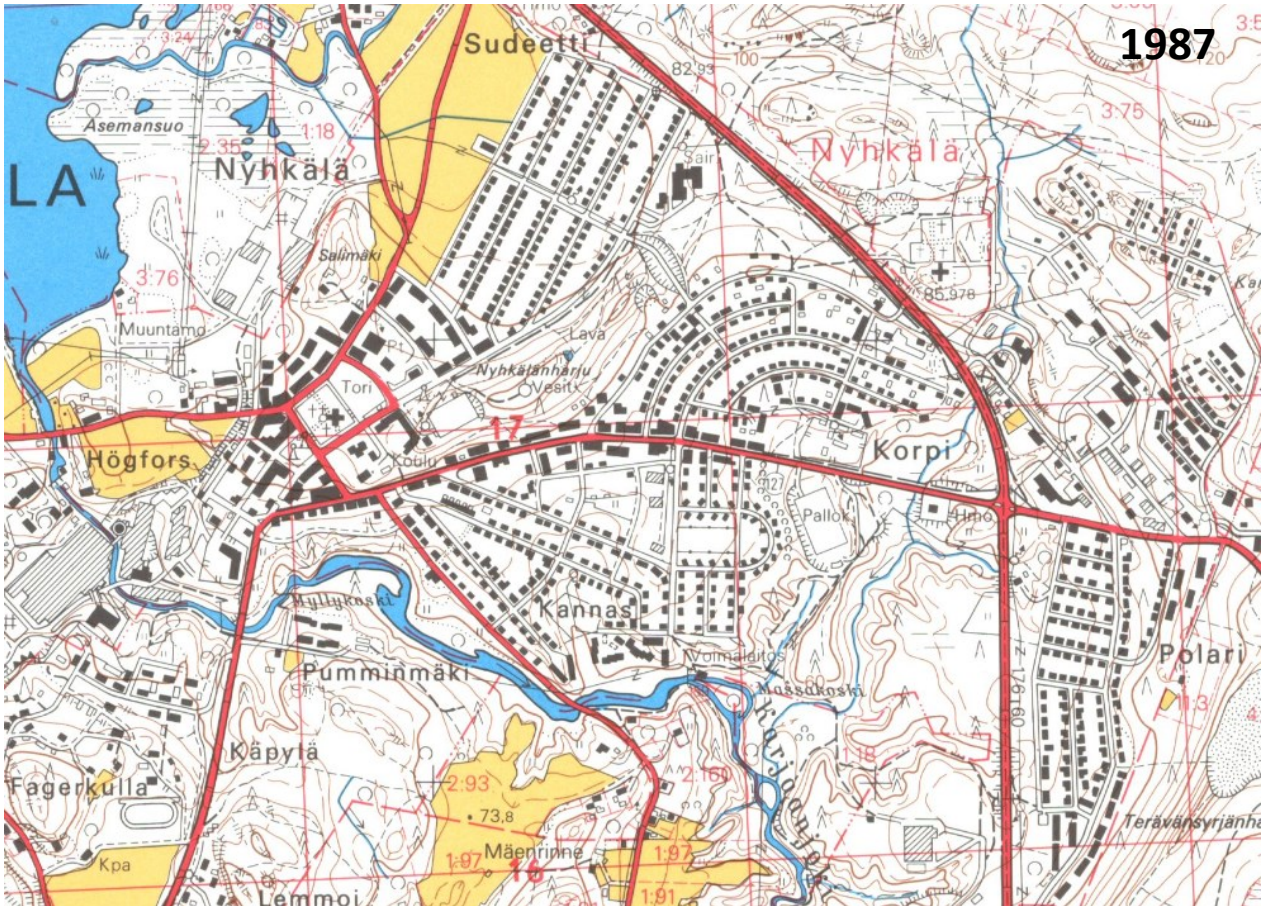
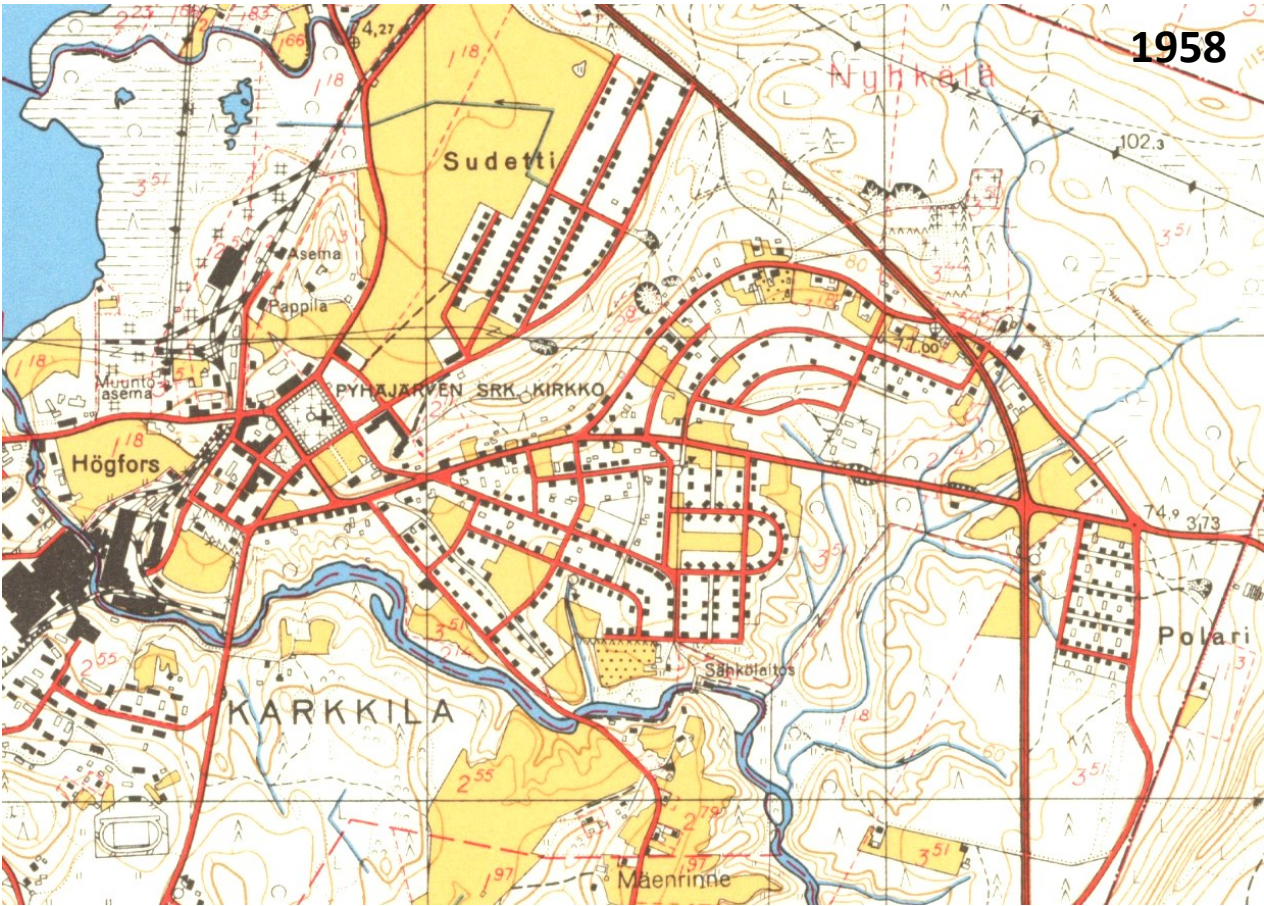
Kuva ylhäällä; Rinnekadun kerrostalojen piha-alueet ovat puistomaisesti hoidettuja.

Kuva oikealla; Heikinkadun ja Pitkäläntien väliin sijoittuva vaaleiden rivitalojen ryhmä muodostaa muurimaista suljettua rakennetta.

Pitkäläntien länsireunaan rinteeseen sijoittuviin puu- ja tiiliverhoituihin rivitaloihin liittyy tehostevärejä.

5. Rakennuskannan kehitys 1950-luvulta tähän päivään

Lähdeluettelo

Kirjallisuus, lehtiartikkelit

Aalto Seppo, Rentola Kimmo: Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historia. Jyväskylä 1992

Haggrén, G. 1992: Karkkilan esihistoria. Karkkilan historia (toim. Historiatoimikunta, Lehto, T.).

Kantola Helena, Niskala Eino. Perusparannuksen mallisuunnitelmia, jälleenrakennuskauden pientalot. Rakentajain kustannus Oy 1981.

Laakkonen Veikko. Jälleenrakennusvuosien pientalo Suomessa. Transkustannus Ky.

Mikola Päivi, Hakamäki Risto: Karkkilan vanha rakennuskulttuuri. Riihimäki 1994

Kummala Petteri. Lamasalvoksesta elementtitekniikkaan. Suomalainen pientalosuunnittelu jälleenrakennuskaudella.. Suomen rakennustaiteen museo 2005.

Meeting urban challenges– mapping industrial identities. Hakapaino Oy 1999.

Missä maat ovat mainioimmat, Uudenmaan kulttuuriympäristöt, Uudenmaan liiton julkaisuja E114-2010

Muinaisjäännösrekisteri, <http://kulttuuriymparisto.nba.fi>

Museovirasto, RKY 2009

Putkonen, Lauri, toim. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan rakennettu kulttuuriperintö. Inventointiluonnos 2005

Saarikangas Kirsi. Model houses for model families. Gende,r ideology and the modern Dwelling. The type-planned houses of the 1940s in Finland.

Schulman Harry toim. Teollisen yhteiskunnan murros. Tapaus Högfors: Vanha perinne ja uudet visiot. Otava 1991.

Kartat

Alanen, T., Kepsu, S. (toim.) 1989. Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere

Kalmbergin kartasto R VII, 1855

Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776–1805, Timo Alanen ja Saulo Kepsu, SKS 505, Tampere 1989.

Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790. Erkki-Sakari Harju ja Jussi T. Lappalainen (toim.), SKS, 2010.

Uudenmaan läänin pitäjänkartasto 1842-1844, Kansalliskirjasto.

Peruskartat. Maanmittaushallituksen kartografinen osasto. <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Senaatin kartat 1872, Kansalliskirjasto

Topografikartat. <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Topografikunnan kartat, pitäjänkartat 1:20 000, 1930-1940-I, Kansalliskirjasto.

Venäläiset topografiset kartat 1872, Kansalliskirjasto

Lohkomiskarttoja- ja asiakirjoja. maanmittauslaitos

Valokuvat

Maanmittauslaitos, ilmakuvia vuosilta 1946, 1948, 1953 ja 1961

Karkkilan museo

Värivalokuvat joissa ei lähdettä ole mainittu ovat tekijän Kristina Karlsson ottamia.

Painamattomat lähteet, selvitykset ja inventoinnit

Karkkilan rakennusvalvonta. Pääpiirustukset ja rakennuslupatiedot.

Karkkilan museo. Valokuvia.

MA-arkkitehdit: Karkkilan keskustan ja kaakkoisosan osayleiskaavan maisemaselvitys. Helsinki 2009

MA-arkkitehdit: Karkkila, Keskustaajaman ja kaakkoisosan osayleiskaava, rakennettu kulttuuriympäristö 2011